

Uloga škole i učitelja u prilagodbi djeteta na razvod roditelja

Buterin, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:079169>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-05-16**

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository of evaluation works](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski studij za učitelje

Martina Buterin

**Uloga škole i učitelja u prilagodbi djeteta na razvod
roditelja**

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski studij za učitelje

Uloga škole i učitelja u prilagodbi djeteta na razvod roditelja

Diplomski rad

Student/ica:

Martina Buterin

Mentor/ica:

Prof.dr.sc. Mira Klarin

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Martina Buterin**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Uloga škole i učitelja u prilagodbi djeteta na razvod roditelja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 8. veljača 2021.

Zahvale...

Veliku zahvalnost u prvom redu dugujem svojoj mentorici prof.dr.sc. Miri Klarin na velikoj pomoći, strpljenju i vodstvu, te uloženom vremenu pri izradi ovog diplomskog rada.

Hvala mojim prijateljima i prijateljicama s kojima me život spojio na ovom studiju, koje su uvijek bile uz mene i činile dane studiranja lakšim i zabavnijim, te učinile da ovo vrijeme našeg zajedničkog studiranja smatram najljepšim dijelom svog života. Hvala i mojim M. i P.

Posebno hvala iskazujem cijeloj svojoj obitelji, bakama i djedovima, tetama, tetku, uji i ujni, sestričnima i bratićima, te kumovima koji su me uvijek podržavali, hrabрили i bili uz mene.

I na kraju, najveće hvala mojim roditeljima, bez kojih ne bih postigla ovo što jesam, koji su uvijek bili uz mene bez obzira da li se radilo o sretnim ili teškim trenucima, koji su me uvijek podržavali i radovali se svakom mom uspjehu, koji su vjerovali u mene i kad ja nisam.

Veliko HVALA svima !

Uloga škole i učitelja u prilagodbi djeteta na razvod roditelja

Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada bio je prikazati ulogu škole i učitelja u prilagodbi djeteta na razvod roditelja. Struktura diplomskog rada sastoji se od uvoda, razrade teme po poglavljima, zaključka i korištene literature. Glavna metoda koja se koristila je rad na relevantnoj znanstvenoj literaturi, domaćoj i stranoj. U drugom poglavlju prikazane su različite definicije obitelji i značaj obitelji kao najvažnije društvene zajednice za svako dijete, ali i pojedinca. Prikazana je važnost kvalitetnih odnosa unutar obitelji za ispravan emotivan i socijalan razvoj djeteta. Također, spomenut je pojam i objašnjenje jednoroditeljskih obitelji. Treće poglavlje bavi se problematikom razvoda kao i razlozima zbog kojih najčešće dolazi do razilaženja među partnerima. Četvrto poglavlje objašnjava utjecaj razvoda na djecu, emocionalne i socijalne posljedice koje ostavlja na djeci kao i promjene u ponašanju do kojih često dolazi uslijed razvoda. Peto poglavlje definira školu kao odgojno-obrazovnu ustanovu i odgovara na pitanje utječe li razvod roditelja na školski uspjeh djeteta. U šestom poglavlju objašnjena je važnost učitelja kaočnosti koja može imati veliku ulogu u pomoći djetetu sa suočavanjem i prilagodbom na razvod roditelja. Također, prikazane su strategije kojima se učitelji koriste u radu s djecom razvedenih roditelja. Sedmo poglavlje naglašava ulogu škole i prikazuje poglede učitelja, roditelja i školskih savjetnika o dosadašnjoj suradnji. Naposljetku, osmo poglavlje naglašava važnost dobre suradnje učitelja i roditelja za dobrobit djeteta.

Ključne riječi: razvod braka, utjecaj razvoda na dijete, učitelj

The role of school and teacher in child's adjustment on parents' divorce

Summary

The aim of this thesis paper was to show the role of school and teachers in child's adjustment on parents' divorce. The structure of the paper consists of an introduction, elaboration of the topic by chapters, conclusions and used literature. The main method used was analysis of relevant scientific literature, both domestic and foreign. The second chapter presents different definitions of the term family and the significance of it being the most important social community for a child, but also for the individual. The attention is also drawn on the importance of quality relationships within the family for the appropriate emotional and social development of the child. Furthermore, the notion and the explanation of single-parent families were mentioned. The third chapter deals with the issues of divorce as well as the causes of disagreements that most often occur between partners. The fourth chapter explains the impact of divorce on children, its emotional and social consequences, as well as the behavioral changes that often occur in children in the midst of divorce. The fifth chapter defines school as an educational institution and answers the question whether a parents' divorce affects child's success in school or not. The sixth chapter explains the importance of the teacher as a figure who can play a major role in helping the child cope and adapt to parental divorce. It also demonstrates various strategies used by teachers when working with children of divorced parents. The seventh chapter emphasizes the role of school and presents the viewpoints of teachers, parents and school counselors on the mutual cooperation so far. Lastly, chapter eight stresses the importance of good teacher-parent cooperation for the well-being of the child.

Key words: divorce, impact of divorce on children, teacher

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. OBITELJ U SUVREMENOM DRUŠTVU.....	2
2.1. Definicija obitelji	2
2.2. Uloga obitelji na razvoj djeteta	4
2.3. Jednoroditeljske obitelji.....	5
3. RAZVOD BRAKA.....	7
3.1 Razlozi razvoda.....	9
4. UTJECAJ RAZVODA BRAKA NA DJECU.....	10
4.1. Reakcije djeteta na razvod.....	11
4.2. Promjene u ponašanju djece nakon razvoda i emocionalna prilagodba djeteta na razvod	14
5. ŠKOLA KAO ODGOJNO OBRAZOVNA USTANOVA.....	18
5.1 Utječe li razvod braka na obrazovna postignuća djeteta i promjene ponašanja u školi ?	18
6. ULOGA UČITELJA U RADU S DJECOM RAZVEDENIH RODITELJA	22
6.1. Strategije za pomoć učiteljima u radu s djecom razvedenih roditelja	25
7. ULOGA ŠKOLE U RADU S DJECOM RAZVEDENIH RODITELJA.....	29
7.1. Kako roditelji, učitelji i školski savjetnici vide ulogu škole kao sustav potpore djeci razvedenih roditelja?.....	31
7.1.1. Pogled roditelja.....	31
7.1.2. Pogled učitelja	32
7.1.3. Pogled školskog savjetnika	33
8. SURADNJA RODITELJA, UČITELJA I ŠKOLE.....	34
9. ZAKLJUČAK	38
10. LITERATURA	39

1.UVOD

Mnogi su stresni događaji koji uvelike ostavljaju tragove na nama, a posebno na djeci. Jedan od njih je zasigurno i razvod roditelja s kojim se u današnjem društvu sve više susrećemo. Razvod roditelja je izazovna prepreka za cijelu obitelj, a najviše ispaštaju najmlađi. Događaj u promjeni obiteljske dinamike utječe na dijete kognitivno i socijalno. Djeci često nisu emocionalno zreli da shvate zašto se razdvajanje događa i zato se često njihova frustracija i stres očituju u promjenama ponašanja. Razvod roditelja ne zaobilazi ni obrazovne institucije. On utječe na ponašanje djeteta u školi kao i na djetetov akademski uspjeh, ipak, ne mora na svu djecu imati jednako negativan utjecaj. S obzirom na vrijeme koje djeca provode u školi, učitelji su neutralne osobe koje mogu pomoći djeci prebroditi ovo iznimno stresno razdoblje. Zbog toga je zadatak učitelja zaštititi kvalitetu učenja djeteta u školi, te ugodnog odnosa s vršnjacima. Kako bi pomoć djetetu bila što kvalitetnija i učinkovitija, pogotovo u ovakvim specifičnim situacijama, potrebna je dobra i kvalitetna komunikacija između učitelja, roditelja i škole kao odgojno-obrazovne ustanove. Suradnja svih subjekata ovog odnosa, ključna je za uspješan i kvalitetan odgoj i razvoj djeteta.

2. OBITELJ U SUVREMENOM DRUŠTVU

2.1. Definicija obitelji

Temeljni čimbenik odgoja svakog djeteta je obitelj. Obitelj je temelj djetetovog postojanja, zajednica u kojoj ono čini svoje prve korake i započinje proces ljudskog oblikovanja i razvitka, razvija se motorički, spoznajno i socioemocionalno. U današnjem svijetu sve je teže definirati pojam obitelji. Ovisno s kojeg gledišta želimo definirati pojam obitelji, definicije su različite. Tako primjerice profesori i učitelji definiraju obitelj s pedagoškog, sociolog sa sociološkog, ekonomist s gospodarskog aspekta, ali svi oni se slažu kako je obitelj genetska i socijalna zajednica (Rosić, 2005).

Prema Jurković (2017) u svijetu u kojem živimo događaju se brojne promjene, koje su obuhvatile sve pore našeg društva pod utjecajem globalizacije, a vidljiva su sve liberalnija shvaćanja života i življenja. „Nakon brojnih referenduma o pitanju definiranja bračne zajednice, provedenih diljem svijeta, javljaju se i promjene shvaćanja obitelji. O tome svjedoči i prisutnost krize tradicionalne obiteljske institucije, te pojave raznih oblika slobodnih veza i novih modela obitelji koji su proizašli kao posljedica spomenute pojave“ (Jurković, 2017:1). Crnković (2018) također navodi kako promjene u društvu i okolini utječu na obitelj, njenu organizaciju, interakciju i dinamiku unutar obitelji. Iako obitelji sve više od tradicionalnih, postaju suvremene i moderne, svima im je zajednička emocionalna povezanost i međuovisnost članova na različitim razinama. Ipak, da bi obitelj mogla opstati, bila ona tradicionalna ili moderna, nužna je ljubav koja povezuje njene članove (Crnković, 2018).

Osim tradicionalnog braka između muškarca i žene koji je još uvijek najčešći oblik partnerstva između dvoje ljudi, te obitelji koju oni čine sa svojom djecom, sve je učestalija pojava i različitih oblika zajednica. Najčešće su jednoroditeljske obitelji, zatim posvojiteljske obitelji i obitelji koje nastaju stvaranjem zajednice rastavljenih osoba i njihove djece iz prijašnjih brakova. Sve je veći broj i homoseksualnih parova kojima se u sve više država dopušta sklapanje braka kao i posvojenje djece (Svilar-Blažinić, 2014:24).

Zbog toga je danas teško podvući crtu i izvući jednu definiciju obitelji jer se pri definiranju javlja niz metodoloških i pojmovnih poteškoća. Puljiz i Zrinščak (2002; prema Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003) u Statističkom ljetopisu Republike Hrvatske obitelj definiraju kao

„užu obiteljsku zajednicu u okviru istog kućanstva, koja se sastoji: od roditelja (oba ili jednog) i njihove djece koja nisu u braku (zakonskom ili izvanbračnoj zajednici), od muža i žene bez djece ili muškarca i žene koji žive u izvanbračnoj zajednici“ Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003) navode ukoliko se definicija obitelji ograniči na članove kućanstva, gube se odnosi koje imaju roditelji koji nisu u istom kućanstvu, a ako se ograniči na brak, onda se gube informacije o drugim oblicima obitelji izvan braka.

Najčešći oblici izvanbračnih obitelji koji se javljaju su: izvanbračne zajednice muškarca i žene sa ili bez djece, djeca rođena izvan braka i žive s jednim roditeljem i djeca razvedenih roditelja koji ne dijele isto kućanstvo. Za definiciju posljednja dva oblika obitelji važno je dijele li roditelji zajedno isto kućanstvo i za njih se često koristi naziv „jedoroditeljske obitelji“ (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003).

Kako navodi Krčmar (2012) klasičnu sliku obitelji koju čine roditelji sa svojom biološkom djecom, sve više mijenja slika samo majke ili samo oca s djetetom. Nerijetko se jednoroditeljske obitelji pretvore u rekonstruirane. Rekonstruiranim obiteljima nazivamo one obitelji kod kojih je jedan roditelj biološki, a drugi je očuh ili pomajka. Do rekonstruiranih obitelji dolazi nakon razvoda braka ili smrti jednog od partnera. Za djecu su rekonstruirane obitelji konfuzne i često ih teško prihvaćaju, iz razloga neslaganja s očuhom ili pomajkom, ili zbog njihove djece ako ih ima. Za dijete je to izuzetno kompleksna situacija i potrebno je puno vremena i zrelosti kako bi dijete prihvatilo novonastalu situaciju (Petroci, Lacković, Maleš, 2012).

Nadalje, Rosić i Mušanović (1997) definiraju obitelj kao zajednicu ljudi koju karakteriziraju sljedeće odlike:

- Složene interakcije tijekom kojih se razvijaju modeli ponašanja čovjeka
- Izrazita osjećajna povezanost članova i skupine
- Jak utjecaj na razvoj osobnog i skupnog identiteta i psihološkog integriteta osobe
- Međusobni odnosi koji su bogatiji i intenzivniji od drugih tipova skupina
- Kontinuitet i trajnost veza među članovima
- Stjecanje iskustva odgojne naravi
- Poticanje učenja članova obiteljske zajednice

2.2. Uloga obitelji na razvoj djeteta

„Obitelj je prva i najvažnija škola života u kojoj dijete stječe prva znanja, vještine, umijeća i navike. Iako na obitelji leži velika odgovornost, obitelj je nezamjenjiva čak i onda kad su odnosi loši, ona je izuzetno moćna, ona je jedna od najsnažnijih odgojnih sredina“ (Rosić, 2005:93).

Jedna od najljepših vijesti za bračne partnere je nedvojbeno vijest da će postati roditelji. Iako jedna od najljepših, roditeljstvo je možda i najteža među ulogama koje obavljamo u životu. Ono znači potpunu reorganizaciju dotadašnjeg života partnera, te stavljanje djetetovih fizičkih, emocionalnih i socijalnih potreba na prvo mjesto. Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu kako je to „preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge i redefiniranje vlastitih ciljeva, vrijednosti kao i doživljaja vlastite vrijednosti zbog emocionalnog i materijalnog ulaganja i ulaganja napora, zbog nagrade u emocionalnoj povezanosti i doživljaju djetetova uspjeha i razvoja“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006:243).

Dijete od svakog roditelja dobiva polovicu gena, no izuzev toga, roditelji također stvaraju poticajnu okolinu u skladu sa svojim mogućnostima, biološkim i materijalnim, roditelji utječu na djetetovo ponašanje procesima socijalizacije kao što su nagrade, kazne i uzor postupanja u različitim situacijama (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Uloga obitelji je da djetetu pruži toplinu, ljubav, sigurnost, razumijevanje, iskrenu komunikaciju, nježnost, podučiti ga najvažnijim moralnim vrijednostima te osiguravanje nužnih materijalnih stvari za život. Što je dijete mlađe, to je veći utjecaj roditelja na njega. Obiteljsko okruženje je prvo mjesto gdje dijete uči različite vještine i stječe različita iskustva. „Roditeljski dom je najpogodnija sredina za postavljanje kamena temeljca ličnosti u razvoju“ (Rosić, 2005:113).

Odrastanjem dijete uviđa potrebu za interakciju s drugim ljudima, djecom svoje dobi ili suprotnim spolom, ali i dalje je obitelj glavna socijalna skupina koja na dijete ima najveći utjecaj. Ona je zajednica koja ima najveći utjecaj na razvoj dječjih osjećaja i stavova (Gazilj, 2015). Rosić (2005) ističe kako dijete kroz obiteljske odnose gradi temelj odnosa prema sebi i društvu u kojeg će se kao odrastao čovjek implementirati i u kojem će djelovati. Roditelji također imaju veliku ulogu i u mentalnom razvoju djeteta, te u poticanju na stjecanje znanja. Dobro je poticati dijete na bavljenje raznim aktivnostima, te načine učenja van granica odgojno obrazovne ustanove, jer su istraživanja pokazala da takva djeca postižu bolja školska

postignuća, također Sindik (2011; prema Gazilj, 2015) smatra da bez obzira na godine djeteta, djetetu treba pokazati ljubav i brigu te ga poticati da postavlja ciljeve u skladu sa svojim sposobnostima, kako u suprotnom ne bi došlo do nezadovoljstva.

Rečić (2006) ističe kako su roditelji prvi dječji učitelji te da je značaj obitelji za razvoj osjećajnog, društvenog, mentalnog i moralnog aspekta kod djece najvažniji „Također, formiranje dječje osobnosti započinje usvajanjem obiteljskih odgojnih i obrazovnih sadržaja te su neke od njih društvene norme, vrijednosti, stavovi i navike“ (Gazilj, 2015:14). Vrlo važno je i da roditelji djeci usude prave moralne vrijednosti i stavove, kako bi kasnije u životu znala kako pravedno postupiti. „I moralno odgajanje mora biti ovisno o uzrastu, primjereno dječjoj dobi“ (Rečić, 2006:4). Roditelji imaju utjecaj na oblikovanje etičkih spoznaja i vrijednosti djece. Važno je da dijete usvoji ispravne moralne vrijednosti kako bi se bolje prilagodilo životu u zajednici, kako bi steklo povoljan odnos prema poslu i materijalnom. Iako je obitelj prvo mjesto u kojem se dijete razvija, nužna je i suradnja s ostalim institucijama kako bi se ono razvilo u kompletnu osobu spremnu na život (Gazilj, 2015).

2.3. Jednoroditeljske obitelji

Jednoroditeljske obitelji su sve prisutniji oblik uređenja obitelji u današnjem društvu. Grozdanić (2000) ističe kako nije jednostavno dati definiciju jednoroditeljske obitelji jer se javljaju kao protuteža nuklearnoj obitelji. Nuklearne obitelj je najučestaliji primjer obitelji, ali su sve češće javljaju i različiti oblici obitelji. Razlozi njihova nastanka su različiti poput razvoda braka, smrt jednog od partnera, ili čak izvan partnerske zajednice dvoje ljudi, primjerice posvojenjem, a u novije vrijeme kako navodi Grozdanić (2000) u tu skupinu ubrajamo i one obitelji kod kojih je jedan od roditelja odsutan duže vrijeme iz različitih razloga poput posla, bolesti, izdržavanja zatvorske kazne i sl.

Pavlović (2018) naglašava kako jednoroditeljske obitelji nisu nov fenomen u društvu, ali su od samog svog početka izložene najčešće negativnim stavovima društva koji se najčešće odnose na osobine njezinih članova, roditeljske kompetencije i kvalitetu odnosa u takvim obiteljima. Nažalost, još uvijek su djeca iz jednoroditeljskih obitelji često stigmatizirana. Često se smatra da su takva djeca sklonija delinkvenciji, zloupotrebi droge i alkohola te agresiji, što često ne mora biti točno.

Također, česte su predrasude i prema roditeljima koji sami odgajaju djecu, osobito prema majkama. Mnogi vjeruju kako djetetu da bi izraslo u normalnu, kompletnu osobu treba „čvrsta ruka“ i autoritet, odnosno otac. Brojna su stajališta koja „imaju porijeklo u modelu društva prema kojemu je muškarac odgovoran za izdržavanje obitelji, a žena je ekonomski ovisna o muškarcu i odgovorna za odgoj djece i skrb o kućanstvu“ (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003:39).

Brojni su problemi s kojima se susreću roditelji koji sami odgajaju djecu. Jedan od većih problema s kojima se susreću zasigurno je otežana financijska situacija, autoritet nad djecom (osobito majki nad muškom djecom u razdoblju adolescencije), manjak slobodnog vremena koje bi dijete i roditelj trebali provesti skupa, ali i nove veze roditelja s drugom osobom, sve su to izazovi s kojima se susreću samohrani roditelji. „Emocionalni proces kroz koji obitelj mora proći da bi se restabilizirala i nastavila svojim životnim tokom vrlo je kompleksan“ (Grozđanić, 2000:4).

3. RAZVOD BRAKA

Ljubav je najčešći razlog sklapanja braka između dvoje mladih ljudi. Iako zaljubljeni, mladi često nisu svjesni svih izazova koje bračna zajednica nosi sa sobom, vjerujući kako su pronašli „pravu osobu“ odlučuju se uploviti u bračnu luku. Ipak, pogledamo li podatke i statistiku gotovo svaki treći brak u Hrvatskoj završava razvodom. Sukladno izvorima Državnog zavoda za statistiku 2010. godine broj sklopljenih brakova bio je 21,294, a broj razvedenih 5,085 što čini brojku od 238 razvoda na 1000 sklopljenih brakova. Usporedimo li godinu 2014. vidimo da se val razvoda povećava, odnosno, navedene godine sklopljena su 21,294 braka, a razvelo ih se 6,570, što je 331 rastava braka na 1000 sklopljenih (Peranić, 2017).

Svaki brak nailazi na razne probleme i prepreke, neki partneri prebrode uspone i padove, no neki ipak pokleknju, nekadašnju bliskost i povjerenje zamjenjuje konfliktno ponašanje, optužbe i izražavanje nezadovoljstva verbalno ili djelima te dolazi do razvoda braka.

Stevenson (2018) ističe kako razvod nije samo jednokratni događaj, već proces koji donosi nove izazove i prilike.

Razvod braka izuzetno je stresno razdoblje. Kad je u pitanju razvod radi se o nekoliko različitih stresova koji se gomilaju prije, tokom i nakon razvoda. Gubitak bliskih odnosa u obitelji, odvajanje sebe od partnera, i pronalaženje opet svog identiteta sve su to neki od stresora koji mogu loše utjecati na pojedinca te izazvati osjećaje ljutnje, anksioznosti i depresije te utjecati na samopouzdanje osobe. Rastavom pojedinac mora iznova potpuno rekonstruirati svoj život što često može biti dugotrajan proces (Aračić, 2015). Ipak, s druge strane postoje i oni kojima razvod braka znači izlaz iz disfunkcionalnog odnosa i priliku za nove i bolje mogućnosti u životu (Amato, 2000).

Duck (1992; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) nudi klasifikaciju etapa razvoda. On ističe pet etapa razvoda koje partneri prolaze, od vremena kada su u braku bili sretni do trenutka kada odlučuju da ne žele nastaviti zajednički život.

- 1. *Emocionalni raskid*. Faza u kojoj se jedan od partnera emotivno udaljava od drugog partnera.

- *2. Intrapsihička faza.* U ovoj fazi partner koji se počeo udaljavati uočava sve više mana drugog partnera, koje mu smetaju ili ih prije nije primjećivao te postaje prema njemu kritičniji, često bez razloga.
- *3. Dijadna ili bračna etapa.* U ovoj etapi jedan od partnera uviđa kako je onaj drugi u braku nesretan te traži objašnjenje razloga nezadovoljstva. Te rasprave su najčešće jako emocionalne, jer partneri uviđaju da nešto nije u redu u njihovu odnosu, one mogu dovesti ili do rješenja, u kojem će partneri prijeći preko svojih problema i održati brak ili će dovesti do četvrte faze.
- *4. Društvena etapa.* Tipično za četvrtu etapu je obavještanje prijatelja i rodbine da postoje problemi i teškoće u braku, te da postoji mogućnost razvoda. Dolazi do podjele „strana“. Jedni staju na stranu partnera koji želi razvod, a drugi štite drugog partnera kao žrtvu. Podjele strana mogu biti toliko radikalne da dolazi do svađa s vlastitom ali i rodbinom drugog partnera.
- *5. Bračni sprovod.* U petoj fazi, dolazi do potpunog pogoršanja odnosa, a često i oba partnera donose odluku o razvodu.

„Nema razvoda koji ne iziskuje angažman i energiju, kako za emocionalno-sociološki aspekt, tako i za njegov birokratsko-pravni oblik. Još ako imate zajedničku djecu-sve skupa postaje znatno teže, neugodnije i dugotrajnije“ (Vulinović, Kmetović-Prkačin, 2017:9). Živimo u još uvijek dosta konzervativnom i zatvorenom društvu u kojemu prevladavaju tradicionalne vrijednosti i u kojem se na razvod braka između dvoje ljudi kojime više „ne ide“ smatra nečim čudnim ili sramotnim. Upravo je to jedan od razloga zašto mnogi parovi odlučuju ostati u nesretnom i braku koji ih više ne ispunjava jer „što će ljudi reći“, a osim toga smatraju i da će tako poštediti dijete traume, te da je djetetu lakše ako su mama i tata zajedno, pa makar i nesretni, no je li to uistinu tako? Autorice Vulinović i Kmetović-Prkačin (2017) navode kako su razlozi za ostajanje u braku kod oba spola drugačiji pa se tako žene boje osude društva, ali i financijske nesigurnosti, primjerice, boje se da otac ne bi plaćao alimentaciju, dok muškarci odbijaju razvod zbog straha od odvajanja od djeteta. Djeca su mali detektivi, ono vrlo lako primjećuju i osjete kada nešto nije u redu, koliko god se to roditelji trudili sakriti. Roditelji nesvjesno rade grešku ostajući u braku koji ne ispunjava njihove želje i potrebe, a dijete odrastajući u takvom okruženju, koje je ispunjeno kritiziranjem, prebacivanjem i netrpeljivošću gradi neispravnu sliku ljubavi i partnerskog odnosa. Za dijete je najbolje u takvoj situaciji da roditelji po strani ostave svoje partnerske osjećaje i usredotoče se na roditeljski odnos, te se potrudu ostati partneri u roditeljstvu, a obiteljske sukobe pokušaju

riješiti na ispravan i pozitivan način, tada će dijete osjetiti manje posljedice sukoba i doživjeti manju traumu. Ahrons (1994) ističe kako razvod nije proces koji završava kad se riješe sve zakonitosti i papiri, već da je to proces koji ostavlja posljedice za cijeli život.

3.1 Razlozi razvoda

Brojni su kameni spoticanja radi kojih bračni partneri odlučuju okončati svoj zajednički život. Želja za neovisnošću i slobodom, dovodi do sebičnosti, egoizma, pogoršanja društvenih i odnosa, te prestajanja želje za pripadnošću partneru (Raboteg-Šarić i sur. 2003, prema Maleš 2012). „Ovi trendovi u međuljudskim odnosima djelomično su uzrokom stvaranja različitih partnerskih i obiteljskih struktura (Maleš, 2012:13).

Kako bi bar približno odgovorili na pitanje koji su najčešći razlozi rastave braka, znanstvenici Štifter, Mihalj, Rajhvan-Bulat i Vuković 2010. i 2013. proveli su istraživanje kako bi pronašli odgovor. U postupku istraživanja obojici partnera je postavljeno pitanje „Koji su razlozi za razvod braka ? “ na koje su trebali dati iskren odgovor. Odgovori u istraživanju bili su svrstani pod tri kategorije. Prva kategorija bila su obilježja partnerskog odnosa koja je uključivala odgovore poput teškoće u komunikaciji, emocionalno udaljavanje, manjak emocionalne podrške te partnersko nasilje. Drugu kategoriju, vanjske okolnosti, činili su odgovori poput financijska nestabilnost, partnerovi roditelji kao izvor problema, te dolazak djeteta, odnosno roditeljstvo. U treću kategoriju, individualne osobine bračnih partnera, uvršteni su odgovori: neusklađenost partnerskih očekivanja i emocionalne poteškoće pojedinca. Jedino kategorija nevjera prema sadržaju može odgovarati svima trima navedenim kategorijama, ona je ostavljena kao kategorija sama za sebe, a upravo nevjera, odnosno treća osoba je čest razlog prekida bračnih odnosa. Dobiveni rezultati istraživanja pokazali su kako su od navedenih najčešći razlozi razvoda problemi u komunikaciji, emocionalno udaljavanje, nedostatak emocionalne podrške i poštovanja te neusklađenost partnerskih očekivanja (Štifter i sur. 2016).

U usporedbi s ovim istraživanjem Amato (2003; prema Štifter i sur., 2016) dobio je različite odgovore u svom istraživanju o razlozima razvoda, a razlozi su bili sljedeći, nevjera, neusklađenost partnerskih očekivanja, ovisnost o narkoticima i alkoholu, loša komunikacija i nasilje. Što se tiče razlike u odnosu na spol, prema statistici, žene češće navode nedostatak instrumentalne podrške, nasilje, te emocionalne probleme pojedinca, dok muškarci niti jedan razlog nisu spominjali više nego ostale (Štifter i sur., 2016).

4. UTJECAJ RAZVODA BRAKA NA DJECU

„Pojedinci kroz partnersku zajednicu pokušavaju osigurati psihičku ravnotežu, ostvariti identitet te pružiti emocionalnu sigurnost i toplinu“ (Brajša-Žganec i sur., 2014. prema Kardum 2015).

Suvremena obitelj i brak dvoje ljudi izloženi su mnogim vanjskim čimbenicima i kušnjama, a promjene koje se događaju unutar obitelji i braka dvoje partnera uvelike ostavljaju trag na djetetu. Jedna od zasigurno najvećih i najstresnijih promjena u djetetovu životu je razvod braka roditelja. Razvodom braka roditelja dolazi do promjene u obiteljskoj strukturi. Osim na roditelje koji se razvode, razvod braka ostavlja velike posljedice i u životu djeteta. Svako dijete je individua za sebe i različito reagira u za njih možda najtežoj situaciji. Različite studije pokazuju kako je jedino smrt roditelja stresniji događaj za dijete od razvoda roditelja (Bujišić, 2005).

S obzirom da je razvod iznimno stresan događaj za dijete, on mijenja djetetovu percepciju svijeta i modelira djetetovo shvaćanje sebe i drugih. Upravo je to najvažniji rezultat tog stresnog događaja koji utječe i na stvaranje djetetova identiteta te očekivanja od svijeta i odraslih u budućnosti (Arambašić i Profaca, 2009).

Cjelokupan utjecaj razvoda na dijete ovisi o nekoliko različitih faktora. Ovisi o stupnju povezanosti s roditeljima koje je dijete imalo prije i nakon razvoda, o jačini konflikta među roditeljima, ali i dobi u kojoj se dijete nalazi, pa će tako adolescenti zasigurno teže prihvatiti razvod roditelja nego djeca mlađe dobi koja su manje svjesna nastale situacije.

Kada ljubav, podršku i poštovanje u zajedničkom životu zamjene svakodnevne svađe, vika i nasilje, rastava braka je rješenje koje se samo nameće. Rastava sama po sebi nije toliko problem, ako u braku nema djece, no kako rastavu učiniti najbezbolnijom mogućom kad su u nju uključena i djeca? Najčešća greška koju roditelji čine je mišljenje kako je rastava samo problem između partnera i kako ona neće utjecati puno na djecu, jer se rastavom njihova ljubav prema djeci ne mijenja i ne umanjuje.

Ferraris (2005; prema Fernandez, 2017) navodi kako posljedice razvoda na dijete ovisi o načinu na koji to razdvajanje percipiraju sami roditelji i ljudi u njihovom krugu kao i o promjenama koje uzrokuju odmah i s vremenom u načinu života, kao i u emocionalnim odnosima.

Amato (1993) ističe kako razvod braka za djecu može biti problematičan iz dva razloga. Prvi razlog su različiti stresori koji ometaju dječji razvoj. Oni najčešće prethode razvodu, ali se i nastavljaju nakon razvoda. Drugi razlog je ako razvod smanji kvalitetu odnosa između roditelja koji je skrbnik djeteta i djeteta, ili ako rezultira gubitkom kontakta s roditeljem koji nije skrbnik.

Za razvod nikad ne postoji idealno vrijeme, i dijete nikad nije dovoljno odraslo da bi razumjelo razvod, ono osjeća neprestanu potrebu da bude voljeno, da se osjeća sigurno i zbrinuto te da osjeća toplinu obiteljskog doma (Trdina, 2016). Wallerstein i Blakeslee (2006) ističu kako su predškolska i adolescentska dob najosjetljivije godine za razvod roditelja kod djece. Općenito, brojni empirijski podaci pokazuju da razvod pokreće lavinu rizičnosti za pravilan i uspješan razvoj djece“ (Buljan-Flander, Štimac, Ćorić-Špljar, 2013:65).

Jedan od težih zadataka prilikom procesa razvoda, zasigurno je kad i kako djetetu priopćiti da se roditelji rastaju. „ Nitko ne želi povrijediti svoje dijete, a koliko god oprezno, pažljivo i mudro „odradili“ ovaj posao, tugu i razočarenje ne možete izbjeći“ (Vulinović, Kmetović-Prkačin, 2017:41). Vijest da se roditelji razvode, nijedno dijete neće prihvatiti lako, prve reakcije će vjerojatno biti veliki šok i tuga i nijednom roditelju nije lako gledati dijete tužno, zbog toga se neki roditelji predomisle i ostaju u braku, što je najgora opcija i za njih i za dijete. Jako je važan način i trenutak priopćavanja vijesti o razvodu, važno je da dijete sazna sve od roditelja, a ne od nekog trećeg. Isto tako, od velike je važnosti dati djetetu do znanja da nije ono krivo za novonastalu situacija, te da ga roditelji neće prestati voljeti jer su prestali voljeti jedno drugo jer djeca često znaju biti egocentrična i povezivati sa sobom sve što se događa. Zbog svega navedenog važno je da se roditelji u ovom jako delikatnom i senzibilnom razdoblju za dijete dobro postave kako bi posljedice kod djeteta bile što manje (Vulinović, Kmetović-Prkačin, 2017).

4.1. Reakcije djeteta na razvod

Svako dijete je posebno i različito reagira na različite situacije, posebno one stresne. Prema tome postoje razlike kako djeca reagiraju na rastavu braka roditelja. Neka djeca će uspješno svladati to turbulentno razdoblje, dok će druga djeca doživjeti veće emocionalne poteškoće od tuge, tjeskobe i razdražljivosti. Posljedice razvoda kod neke djece mogu se osjetiti i u zreloj dobi (Arambašić 2000., prema Čavarović-Gabor 2008). O tome kako će reagirati na novonastalu situaciju, ovisi i o spolu djeteta i o dobi.

Stevenson (2018), ističe kako će razvod imati različit učinak na svako dijete, čak i ako se radi o djeci iz iste obitelji jer se različiti ljudi koriste različitim mehanizmima za suočavanje sa stresnim situacijama.

„Način na koji će bilo koja osoba, pa tako i dijete, reagirati na kriznu situaciju ovisi o brojnim varijablama kao što su osobine ličnosti, životno iskustvo, ozbiljnost događaja, razina društvene potpore te vrsta i kvaliteta intervencije tijekom krizne situacije i nakon nje“ (Bujišić, 2005:14).

„Nije slučajno kad se naglašava: Sretna obitelj – dobra djeca. Dobri odnosi neupitno utječu na razvoj djeteta. Svakodnevne dječje reakcije u kući, predškolskoj ustanovi ili školi to najbolje pokazuju“ (Rosić, 2005:295).

Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) klasificirali su reakcije djece na razvod u tri skupine s obzirom na trajnost i snagu reakcija.

- *Inicijalne reakcije.* U ovu skupinu ubrajamo prve reakcije na vijest da se roditelji razvode, a uglavnom su to šok i zaprepaštenje. Prve reakcije ovise i o odnosima roditelja, te o načinu na koji im je vijest priopćena. Autori Heizman i Freiland (1977) navode tipologiju reakcija djece na razvod dok prolaze različitim fazama emocionalnih reakcija. Faze na koje upozoravaju su: negiranje, odnosno neprihvatanje stvarnosti. Bijes, kad shvate da je stvarnost jedno, a ono što oni žele druge, i tada obično reagiraju bijesom prema odraslim osobama. U fazi nagodbe shvaćaju da bijesom neće ništa postići, pa se pokušavaju „nagoditi“ sa samim sobom, primjerice da će biti bolji u školi, a roditelji će se pomiriti. Kad shvate da nikakvom promjenom svog ponašanja ne mogu promijeniti odluku roditelja, nastupa faza depresije. U posljednjoj fazi, fazi prihvatanja djeca shvaćaju da razvod ne ovisi o njima i da ne mogu djelovati na odluku roditelja, prihvaćaju da će se manje viđati s jednim od roditelja. Smatra se da je za djecu bolje da prođu sve navedene faze, u suprotnom bi se mogli pojaviti različiti problemi u daljnjem razvoju.
- *Kratkotrajne reakcije.* U ovu skupinu svrstavamo reakcije koje se odvijaju do dvije godine nakon razvoda. Njima dobivamo uvid u emocionalnu prilagodbu djeteta na razvod, a reflektiraju se različitim emocionalnim reakcijama djeteta.
- *Dugotrajne reakcije.* Pod ovim pojmom podrazumijevaju se reakcije koje dijete usvaja kao oblik ponašanja i nastavlja tako živjeti u životu. Ove reakcije su ključne jer

mijenjaju životni put i ponašanje cijelih generacija. Primjerice, u starijoj dobi može biti vidljiva slabija komunikacija s okolinom, teže prilagođavanje na timski rad, nedostatak strpljenja i razumijevanja na probleme ljudi koji ih okružuju i smanjena koncentracija. Također, posljedice se mogu primijetiti i u održavanju romantičnih veza, ukoliko je dijete bilo svjedok agresivnom ponašanju roditelja, isto tako se može ponašati i prema svom partneru.

Buljan-Flander i Zarevski (2010) govore o razlici u reakcijama s obzirom na spol. Navode kako djevojčice češće reagiraju tjeskobom, povlačenjem u sebe i povlačenjem iz društva, dok su za dječake češće reakcije agresije. Ipak, ističu kako bez obzira na podjelu muških i ženskih reakcija, šok, tuga, zbunjenost, nada, tjeskoba i krivnja najčešći osjećaji i prve reakcije koje se javljaju kod djece bez obzira na spol.

Autorica Bujišić (2005) govori o različitim reakcijama s obzirom na dob djece.

- *Djeca predškolske dobi (3-6 godina)*. Zbog visokog stupnja egocentričnosti u ovoj dobi djeca često sebe krive za rastavu braka roditelja, misleći da njihovo ponašanje nije bilo dobro te da ih roditelji na taj način kažnjavaju. Boje se odbacivanja i napuštanja, a čest je i povratak ponašanju dojenčeta za koje su tipične reakcije sisanje prsta, mokrenje u krevet, vezivanje za igračku.
- *Djeca mlađe školske dobi (6-10 godina)*. Lakše prihvaćaju razvod. Svjesna su situacije, žele da se roditelji pomire i obično krive jednog roditelja za razvod. Tipične reakcije su problemi u ponašanju u školi, sanjarenje i plakanje.

Također i autorica Grozdanić (2000) govori o utjecaju razvoda na djecu s obzirom na dob. Ona ističe kako djeca predškolskog uzrasta od 3 do 5 godina ne razumiju prave razloge rastave braka roditelja, te da je njihova glavna briga da ne izgube ljubav roditelja. Djeca školske dobi, od 6 do 8 godina počinju razumijevati razloge razvoda roditelja ali još nisu spremni u potpunosti prihvatiti narušene odnose u obitelji, kao ni njihovu ulogu u svemu tome. Oni nešto malo stariji, od 9 do 12 malo ozbiljnije shvaćaju situaciju, te shvaćaju razloge razvoda, ali ipak su još u toj dobi jako vezani uz obitelj, često to rezultira neprimjerenim ponašanjem i problemima u školi, društvu ili pak povlačenjem u sebe i tjeskobom. Tinejdžeri u dobi od 13 do 18 godina, su skupina koja se lakše distancira od roditeljskih problem, a mogu i sami izabrati s kime žele nastaviti živjeti što im omogućuje lakše svladavanje krize.

Dok s druge strane, ako se dijete na ispravan način ne suoči s razvodom roditelja, to može ostaviti velike posljedice na kasnije osnivanje obitelji djeteta. Što se tiče utjecaja razvoda s obzirom na spol, neka istraživanja su pokazala kako razvod roditelja više utječe na dječake nego na djevojčice. Razlog tomu je karakter djece, ali i sociološka dioba na „muške i ženske“ uloge. S druge strane, neka istraživanja pokazuju kako u razdoblju adolescencije rastu problemi djevojčica. Naime, u tinejdžerskim godinama javljaju se problemi sa samopouzdanjem te u muško-ženskim odnosima, sklonije su traženju muške pažnje, te ranije stupaju u seksualne odnose za razliku od svojih vršnjakinja iz dvoroditeljskih obitelji (Grozđanić,2000).

4.2. Promjene u ponašanju djece nakon razvoda i emocionalna prilagodba djeteta na razvod

Svaki razvod je težak, kako za roditelje tako još više i za djecu, ali neophodno je znati kako do razvoda dolazi zbog nesretnog braka i upravo svakodnevni konflikti, sukobi i svađe kojima dijete svjedoči dovode do emocionalnih poteškoća kod djeteta, više nego sam razvod. Razvod na dijete utječe kako emocionalno tako i socijalno.

Razvod je glavna životna tranzicija koja će utjecati na gotovo svaki aspekt života djeteta. Zapravo je teško pronaći jedan aspekt dječjeg postojanja koji razvodom ostaje netaknut i upravo je u tome problem. Iako naizgled može izgledati kako razvod nije ostavio tragove na djetetu, odrastanjem i u odnosima s drugim osobama, a posebno u odnosima sa suprotnim spolom, mogu se vidjeti posljedice i osjećaji vezani uz razvod roditelja.

Često djeca mogu profitirati od razvoda, više nego da odrastaju u nezdravom braku roditelja. Ako oba roditelja nastave izvršavati svoje roditeljske uloge i stave dobro djeteta na prvo mjesto te zanemare svoj propali odnos, dijete može napredovati (Buljan-Flander, Jelić-Tuščić, Matešković, 2014). Djeca mogu naučiti da nikakve probleme ne valja „gurati pod tepih“, jer to nije put ka rješavanju istih, već da je za zdrav odnos, nužna iskrena komunikacija, razumijevanje i uvažavanje. S istim se slaže i Pierret (2001) koji tvrdi da bi poremećaj zapravo mogao koristiti djeci, jer djeca mogu imati koristi od smanjenog roditeljskog sukoba i možda manje kontakta s roditeljem koji je nasilan ili problematičan. Ali ipak s druge strane, drugi učinci poput nižeg životnog standarda i sukoba oko skrbništva nad djetetom mogli bi negativno utjecati na dijete. „Odnosno, neka će djeca imati koristi od obiteljskih poremećaja,

dok će se druga boriti, možda će morati proživjeti nove brakove roditelja ili razvode, neprestano mijenjajući svoju životnu situaciju“ (Arkes, 2015:26).

Iako imamo poteškoće sa stvaranjem pozitivne slike o razvodu, stvarnost je takva da se većini ljudi kvaliteta života poveća nakon razvoda. U dobrom razvodu obitelj s djecom ostaje – obitelj. Obitelj prolazi kroz dramatične i uznemirujuće promjene u svojoj strukturi i veličini, ali njene funkcije ostaju iste. Roditelji, kao i kad su se vjenčali, i dalje su odgovorni za emocionalne, ekonomske i fizičke potrebe svoje djece. Najvažnije za djecu jest da roditelji razviju roditeljsko partnerstvo, dovoljno kooperativno da se nastave kvalitetne rodbinske veze (Ahrons, 1994).

Amato (2005) navodi kako su provedena različita istraživanja i kako pokazuju da većina djece razvedenih roditelja, usporedno s djecom nerazvedenih roditelja, imaju više problema u ponašanju, više emocionalnih problema, te postižu niže ocjene na akademskim testovima. Također, upozorava kako je razvod povezan sa slabijim emocionalnim vezama s roditeljima, pogotovo s očevima te da se ovi nedostaci često zadržavaju i u odrasloj dobi, primjerice, osobe koje su doživjele razvod roditelja, skloniji su problemima u vlastitim brakovima i vrlo je vjerojatno da će isti završiti razvodom.

Razvod često utječe na djetetovo samopoštovanje i samo-identitet. Među djecom, posebno djecom školske dobi, primarni doprinos identitetu djeteta je odnos obitelji prema djetetu. Kad razvod uzrokuje pucanje obitelji, dijete može početi gubiti osjećaj samopoštovanja i dugotrajna pitanja o tome tko je i gdje se ono uklapa.

Strahovi i maštanja o tome što će se sljedeće dogoditi s njima i njihovom obitelji dodatno pojačavaju patnju djeteta. Djeca se počinju osjećati ranjivo jer vjeruju da zaštitna funkcija obitelji više nije ista kao dok su roditelji bili zajedno. Također osim gubitka jednog od roditelja, djeca se ponekad suočavaju i s gubitkom susjedstva, prijatelja ili škole, ukoliko se i dijete mora preseliti iz roditeljskog doma. Sve su to faktori koji uznemiravaju djetetovu stabilnost. Djeca mogu osjetiti bijes prema jednom od roditelja kojeg smatraju krivcem za razvod braka. Dio tog bijesa zapravo je reaktivan i brani ih od osjećaja vlastite nemoći jer ne mogu ništa učiniti u vezi novonastale situacije, dok dio djece misli da je njihova odgovornost popraviti propali brak roditelja (Wallerstein i Kelly, 1980).

Kad saznaju za razvod braka roditelja, djeca proživljavaju niz različitih emocija i oscilacija raspoloženja.

Trdina (2016) navodi kako se prilikom razvoda pojavljuju ljutnja, mržnja i strah od gubitka, te opisuje svaku od tih emocija i raspoloženja.

Ljutnja. Djeca su ljuta najčešće na roditelje zbog novonastale situacije te ih okrivljuju. Osjećaju se uplašeno, razočarano i povrijeđeno. Dijete treba poticati da ljutnju usmjeri prema razlogu rastave, a ne ka roditeljima. Zbog toga je s djetetom potrebno puno razgovarati kako bi izrazilo svoje osjećaje.

Strah od gubitka. Razvodom dijete gubi osjećaj sigurnosti. Izlazi van svoje „zone komfora“, suočava se s novim situacijama, te je normalno da osjeća strah od promjena koje slijede i novog potencijalnog gubitka.

Mržnja. U procesu razvoda dolazi do konfliktnih situacija između partnera koje se često odvijaju pred dječjim očima. Dijete viđa roditelje u svađi, počinje shvaćati da se nešto događa te može početi razvijati osjećaj mržnje prema onom roditelju, kojeg smatra krivcem za svađe. Mržnja se reflektira različitim oblicima ponašanja, primjerice odbijanjem komunikacije s roditeljima, ali i s ostalim članovima uže obitelji.

Znanstveno je dokazano da razvod negativno utječe na samopouzdanje djeteta, razlog tome je što se dijete često osjeća krivim za razvod roditelja. Za djecu, ovi osjećaji krivnje idu „ruku pod ruku“ s osjećajima gubitka identiteta, djeca osjećaju mješavinu osjećaja o tome tko su, odakle dolaze i što će biti s njihovom budućnošću (Anderson, 2006).

Djeca razvod osjećaju kao gubitak, gubitak dosadašnjeg života, jednog roditelja, obiteljskog doma i sl., teško je predvidjeti djetetovo ponašanje i reakcije na razvod, ali je potrebno podupirati njegove osjećaji, ma kakvi oni bili. Potrebno je stvoriti okruženje u kojem dijete dijeli svoje misli i osjećaje te se isti uvažavaju, jer djeca imaju iznimnu moć oporavka kad im se pruži potrebna podrška, zato je potrebno zadržati njegovo povjerenje.

Schmidt (2019) upozorava na petnaest promjena u dječjem ponašanju koja se mogu pojaviti nakon razvoda roditelja.

- Nagle promjene u fizičkom izgledu poput pretjeranog mršavljenja ili debljanja što može biti česta posljedica stresa.
- Pobuna protiv uobičajene rutine, pravila i poslova.
- Tajne radnje, primjerice zatvaranje ili zaključavanje vrata sobe, a da to dijete prije nije činilo.

- Nagle promjene raspoloženja, pretjerana sreća odjednom ili pretjerana tuga.
- Regresija na ponašanje dječje dobi.
- Djelovanje protiv roditelja i učitelja.
- Provođenje previše vremena s novim prijateljima, koje roditelji još nisu upoznali.
- Odbijanje posjeta drugom roditelju.
- Ponašanje djeteta različito prema roditelju s kojim živi i prema drugom roditelju.
- Nadanje i forsiranje pomirbe roditelja.
- Pretjeran plač, emocionalne reakcije i ispadi.
- Glumljenje bolesti. Odnosno, iznenadna glavobolja, zubobolja, bol u trbuhu, pokušaji da se „izvuče“ iz škole.
- Odbijanje hrane i nedosljedne prehrambene navike.
- Iznenadna pojava zamišljenog prijatelja.
- Problemi sa spavanjem. Nesanica, noćne more i želja za spavanje s roditeljima.

5. ŠKOLA KAO ODGOJNO OBRAZOVNA USTANOVA

Odgoj kod djece započinje unutar obitelji gdje glavnu ulogu najčešće imaju roditelji koji od samog rođenja utječu na djecu. Danas, na odgoj djece sve više utječe i njihova šira okolina, odnosno, vrtić, škola, sportske, glazbene i slične zajednice u kojima dijete provodi svoje vrijeme. Upravo je škola često djeci drugi dom, jer je to mjesto na kojem provode većinu svoga dana, neki čak i više nego s roditeljima, koji zbog opsega posla i užurbanog načina života, sve više vremena provode na poslu, a manje u obiteljskom domu, provodeći nedovoljno vremena sa svojom djecom i tako smanjuju svoju odgojnu ulogu.

Mnogi smatraju da je uloga škole isključivo obrazovna, no prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, "škole su javne ustanove koje obavljaju djelatnost odgoja i obrazovanja djece i mladih". Tako škole sve više preuzimaju i onu odgojnu ulogu, gdje djeca osim što stječu znanje, stječu i osnovne društvene vrijednosti, ali djeluje i na formiranje dječjih stavova. „Sve veće uključivanje institucija u odgojni proces, utječe i na promjene stavova roditelja prema odgoju te na kvalitetu samog odgoja“ (Ogris, 2016).

Da bi dijete izraslo u cjelovitu osobu spremnu za život potrebna je kvalitetna suradnja između škole kao ustanove, učitelja, djeteta i roditelja. Ta suradnja osobito je važna u slučaju razvoda roditelja, jer je škola, kao i učitelj, neutralan teren koji djetetu može pomoći da se lakše privikne na novonastalu situaciju. „Zajednički cilj je dijete koje bez većih poteškoća prolazi kroz temeljna obilježja razvoja, udovoljava razvojnim zadacima, odgovorno je, samostalno, nezavisno, dobar prijatelj, dobar učenik te se razvija u kompetentnog odraslog pojedinca“ (Brajša-Žganec, Slaviček, 2014:150).

5.1 Utječe li razvod braka na obrazovna postignuća djeteta i promjene ponašanja u školi ?

Brojni su utjecaji razvoda braka roditelja navedeni u literaturi, no koliki je taj utjecaj zaista? „Iako su sva djeca pogođena razvodom, najranjivija skupina su djeca koja pohađaju osnovnu školu“ (Carlile, 2012:232). Autorica Peranić 2017. godine provela je istraživanje o utjecaju razvoda braka na djecu školske dobi, te primjećuju li učitelji i učiteljice te promjene. Autorica je postavila hipoteze da će učitelji primijetiti promjene u ponašanju djece, te da će se suradnja između roditelja i učitelja pokazati nezadovoljavajućom. Istraživanju je pristupilo 13 učitelja trećih i četvrtih razreda jer je autorica smatrala da ti učitelji već dovoljno poznaju djecu da mogu uočiti promjene u ponašanju. Svaka učiteljica odnosno učitelj, ispunili su po jednu

anketu za svako dijete rastavljenih roditelja u razredu. Ukupno je prikupljeno 35 anketa. Upitnik se sastojao od pitanja otvorenog i zatvorenog tipa te nominalne skale. Zanimljivo je da su većina ispitanika bili učitelji s više od 25 godina radnog staža, te je vjerojatno da oni imaju dovoljno iskustva u radu s djecom te da bi trebali prepoznati promjene u ponašanju djece. Rezultati istraživanja pokazali su da je suradnja s roditeljima vrlo dobra, čak 48,57% ispitanika ju je ocijenila takvom, a niti jedan ispitanik nije ju ocijenio lošom i nezadovoljavajućom. Na pitanje o zamijećenim promjenama u ponašanju većina učitelja, odnosno njih 77,14% odgovorilo je da ne vidi promjenu u ponašanju, dok je ostalih 22,86% odgovorio kako su promjene vidljive. Na ovo pitanje učitelji koji su uočili promjene trebali su pojasniti što su primijetili. Kao odgovore naveli su da su djeca anksioznija nego prije, da se osjećaju podijeljeno između roditelja, da su neposlušnija nego prije te da se vraćaju na ponašanje koje je karakteristično za mlađu djecu poput sisanja palca. To potkrepljuje i autorica Bujišić (2005) navodeći kako je regresija jedno od ponašanja tipičnih za djecu razvedenih roditelja. Na pitanje kako su reagirali na uočene promjene, učitelji su odgovorili da su kontaktirali majku ili da nisu uopće ništa poduzimali jer smatraju da ne smiju ništa poduzimati bez roditelja. Većina učitelja, odnosno njih 64,71% izjavilo je kako nisu promijenili svoj pristup prema djetetu kada su saznali za razvod roditelja, a ostalih 35,29% je izjavilo kako su promijenili na način da su više obraćali pažnju na samo dijete i promjene u ponašanju, neki su postali popustljiviji, a neki više razgovarali s djetetom, dok je manjima koja je izjavila kako nije promijenila pristup, navela kako nisu zato što nisu uočili promjene ili su smatrali da je dijete osjetljivo i nisu htjeli da mu bude još teže. Istraživanje je također pokazalo kako nije vidljiva promjena ponašanja vršnjaka prema djetetu razvedenih roditelja, kao ni to da se dijete odvaja od ostale djece. Na kraju, istraživanje je pokazalo kako je situacija u stvarnom životu drugačija nego što je navodi literatura, odnosno da djeca bolje prihvaćaju razvod roditelja s manjim posljedicama u ponašanju. Ipak, nedostatak istraživanja je taj što je provedeno na nedovoljnom broju ispitanika.

Fagan i Rector (2000; prema Cottongim, 2002) navode kako je u istraživanju koje je provelo Sveučilište Kent u državi Ohio, u kojem je sudjelovalo 699 učenika dokazano kako djeca čiji su roditelji rastavljeni postižu slabije rezultate u čitanju, rastavljanju riječi na slogove, matematici te su češće ponavljali razred od djece koja žive u dvoroditeljskim obiteljima

Odenweller (2014) provela je istraživanje pod nazivom *Does parental divorce have an affect on a child's education?* Istraživanje je provedeno među studentima na sveučilištu u Massachusettsu čiji su roditelji razvedeni u njihovoj školskoj dobi. Istraživanje je provedeno putem polustrukturiranog intervjua sa studentima, stoga se rezultati ne mogu kvantificirati. Roditelji većine studenata razveli su se tijekom osnovnoškolskog razdoblja školovanja, mali broj je razveden tijekom srednje škole i fakulteta djece. Oni čiji su se roditelji razveli u osnovnoj školi, ističu kako je razvod itekako utjecao na njihov tadašnji školski uspjeh. Djeca ističu kako bi im bilo najgore slušati svađe roditelja, nekada bi se dogodilo da roditelji započnu svađu dok dijete uči, tada ističu djeca, učenje pada u drugi plan, najčešće bi stavili slušalice i slušali glazbu kako ne bi slušali svađe roditelja ili bi otišli kod prijatelja, što bi rezultiralo lošijim ocjenama i školskim uspjehom. Neki učenici su istaknuli da svađe roditelja nisu prestale niti nakon razvoda, iako su roditelji u dobrim financijskim situacijama, osjećali su potrebu svađati se primjerice radi financiranja školovanja djeteta, vjerojatno iz inata jedno drugome. Dijete navodi kako je tada namjerno sabotiralo učenje i na taj način kažnjavalo roditelje, te bi prekinulo komunikaciju s obojicom. Drugi problem koji navode su rekonstruirane obitelji, odnosno, svađe majke s poočimom ili oca s pomajkom. S druge strane, bilo je ispitano 10 studenata čiji su roditelji u braku, njima su također postavljena pitanja poput: utječu li svađe roditelja na školski uspjeh? Šest od desetero studenata navelo je kako roditelji iako nisu rastavljeni, svakodnevno se svađaju. Troje od deset studenata izjavilo je da bi radije da su njihovi roditelji rastavljeni nego još uvijek u braku. Jedna učenica je izjavila čak da ne krivi sebe za svoje loše ocjene već roditelje. Drugi učenik svjedoči kako nastoji što više vremena provesti u školi kako bi što više izbjegao roditelje i njihovo konstantno svađanje. Svi troje izjavljuju kako smatraju da bi njihov školski uspjeh bio bolji kad bi se roditelji odlučili rastati i živjeti odvojeno. „Najveći teret koji djetetu možemo ostaviti za cijeli život: „Ostala/ostao sam s tvojim tatom/mamom radi tebe! Vi dugujete kako sebi, tako i djetetu izlazak iz loše priče. Na taj biste način svome djetetu posredovali životne lekcije koje, sigurni smo, svaki roditelj želi ugraditi u osobnost svog djeteta – o ljubavi prema sebi, samopoštovanju iskrenosti prema sebi i drugima i pravu na sreću“ (Vulinović, Kmetović-Prkačin, 2017:19) Ipak, ima i onih koji navode kako su roditelji pozitivno utjecali na njihovo obrazovanje, potporom i razumijevanje te ističu da im je roditeljska potpora bila iznimno važna tijekom školovanja. Na kraju, istraživanje je pokazalo kako se svaki od studenata, barem u jednom periodu svojega školovanja suočio s lošijim školskim uspjehom, svi oni uočili su poveznicu između svađa roditelja i loših ocjena.

Autorica Anderson (2006) provela je kratku anketu među petnaest učitelja o promjenama u ponašanju djece koja su doživjela iskustvo razvoda ili trenutno prolaze kroz njega, u sklopu svog projekta „Vodič za razvod“. Od ukupnog broja anketiranih učitelja, 73% učitelja u anketi se složilo kako djeca čiji su se roditelji razveli imaju problema u ponašanju u razredu, 80% ih je odgovorilo kako je razvod roditelja negativno utjecao na školski uspjeh, odnosno ocjene djece dok se 87% učitelja složilo kako ova djeca osjećaju tugu i gubitak u učionici

6. ULOGA UČITELJA U RADU S DJECOM RAZVEDENIH RODITELJA

Uz roditelje, koji imaju najznačajniju ulogu u odgoju djece, veliki je značaj i učitelja koji trebaju osigurati optimalne uvjete kako bi rast i razvoj djeteta bio što kvalitetniji i cjelovitiji u školskom okruženju (Holinka, 2019). Škola je često jedno od stabilnijih mjesta u djetetovu životu, a uloga učitelja u prilagodbi djeteta na novonastalu situaciju razvoda je značajna. Socijalno kompetentan nastavnik uočiti će moguće rizike u obiteljskom okruženju, pokušati ostvariti kvalitetnu suradnju s oba roditelja, te ako je potrebno i pomoću ostalih školskih suradnika i stručnjaka otkriti i otkloniti problem (Valjan-Vukić, 2009).

„Dosljedno sudjelovanje učitelja važan je aspekt stvaranja uspješnih modela prevencije za školski sustav. Iako izravan rad s obiteljima, bilo u grupnim ili pojedinačnim intervencijama, mora provoditi osoba koja ima profesionalnu izobrazbu za mentalno zdravlje, učitelj će imati najveći kumulativni učinak na najveći broj učenika i stoga mora biti središnji suradnik u tom postupku“ (Sandoval, 2002:100). Učitelji su ključne osobe za stvaranje suradnje s drugim stručnim suradnicima koji mogu pomoći djetetu. Za učinkovit rad, važno je da učitelji razumiju pojedinačne, obiteljske i izvan-obiteljske čimbenike na koje mogu utjecati na promicanju dobrobiti i učenja djece u njihovoj učionici (Mahony, 2014).

„Iako neki tvrde da je razvod privatna obiteljska stvar, kontakt koji učitelji svakodnevno imaju s učenicima, dovodi ih u idealan položaj za pružanje podrške učenicima u za njih teškom periodu života“ (Swann, 2017:50). Učitelji ne mogu riješiti dječje probleme, ali mogu pomoći djetetu ovo razdoblje učiniti što manje bolnim, zbunjujućim i stresnim. Anderson (2006) ističe kako je prisutnost učitelja u životu djece razvedenih roditelja iznimno važna, učitelji imaju sposobnost utjecati na njihove odluke, raspoloženja i rješavanje problema, vještine, ali i želju da postanu ravnopravni članovi društvene zajednice. S obzirom na to da je broj razvoda danas prilično velik, nesumnjivo je da članovi školske zajednice doživljavaju ove učinke razvoda, štoviše oni su među prvima susreću s negativnim posljedicama razvoda na djecu. Osnovna zadaća odgojitelja i učitelja te svih drugih sudionika u procesu odgoja i obrazovanja unutar odgojno-obrazovnih ustanova je da djeci pruži osjećaj razumijevanja, sigurnosti te potpore. Djeca i roditelji trebaju osjećati stabilnost unutar odgojno-obrazovnih ustanova te spremnost njezinih djelatnika za pomoć tijekom razvoda, ali i nakon samog razvoda (Bujišić, 2005). No kako bi učitelji mogli što više pomoći Wallerstein navodi: „...obrazovanje učitelja bi trebalo proširiti kako bi obuhvatilo sveobuhvatniji,

složeniji pogled na psihološki razvoj djece, uključujući učinke privremenog i dugotrajnog stresa“(Wallerstein, 1980:266).

Pozitivan odnos između djeteta i učitelja može afirmirati djetetov osjećaj sigurnosti, povjerenja i djetetova samopouzdanja. Tolerantnu, ljubaznu i smirujuću riječ djetetu kojem je teško može značiti prihvaćanje i razumijevanje; osjećaj „razumijevanja“ djetetu može otvoriti vrata za razgovor o problemima i djetetovim brigama. To može biti dobar prvi korak ka konstruktivnom rješavanju problema (Cottongim, 2002).

Teško je očekivati od djece koja su zaokupljena nestabilnim kućnim okruženjem, brigama i strahovima da zadrže interes i motivaciju za učenje, znajući koliko su djeca emocionalno krhka bića. Djeca moraju postići emocionalnu stabilnost kako bi se mogla usredotočiti na svoje radne obveze u učionici. Zbog toga Miller, Ryan i Morrison (1999) ističu kako učitelji trebaju biti tolerantni prema varijabilnosti školskog uspjeha jer djeca mogu biti emocionalno zaokupljena i teško im je koncentrirati se na školske zadatke. Također upozorava kako proturječnost ne tumače kao nezainteresiranost, lijenost i nemarnost. Razgovor s učenikom o problemu i mogućim rješenjima može im pomoći u usmjeravanju njihove pažnje i napora na školske zadatke i obaveze.

Nerealno je pomisliti kako su djeca dovoljno jaka da se adaptiraju na nov način života bez podrške obitelji i učitelja, zato je od iznimne važnosti da roditelji i školsko osoblje razumiju kako na djecu utječe situacija razvoda, ali i što se može poduzeti kako bi pomoglo djetetu u novom načinu života, ali i funkcioniranju u školskom okruženju (Anderson, 2006).

Uz ispravnu edukaciju i ispravan pristup učitelji mogu biti prvi na liniji pomoći djeci kroz stresno razdoblje. „U nadi smanjenja negativnog akademskog učinka na djecu koja prolaze kroz razdoblje razvoda roditelja, učitelji trebaju nove i poboljšane vještine koje su specifične u radu s djecom razvedenih roditelja, također, trebaju i bolje razumjeti svoju ulogu u toj kompliciranoj obiteljskoj situaciji“ (Anderson, 2006:19).

Perry (2006; prema Anderson, 2006) navodi kako učitelji bolje od ikoga znaju kako se djeca od gubitka ne oporavljaju za mjesec, dva ili čak nekoliko godina. Oni imaju temeljnu ulogu u pomoći djeci kako bi se lakše nosila s gubitkom koji razvod nosi sa sobom, a također i znaju kako različita djeca, različito podnose stresne situacije i drugačije se suočavaju s problemima. Temeljni ključ pomoći djeci kroz ovo stresno razdoblje je razumijevanje utjecaja razvoda na dijete.

Miller, Ryan i Morrison (1999) navode kako „učinkovito podučavanje ove djece zahtjeva poticajno okruženje, siguran kanal komunikacije putem kojeg će djeca iskazivati svoje osjećaje i probleme, upute o izgradnji vještina za suočavanje s problemom te samoregulacijom, ali i pomoći roditeljima.“

Nastojanje da se osigura dobrobit djeteta, zahtjeva od učitelja izuzetnu predanost u promatranju i procjeni čimbenika na temelju kojih će djelovati u razredu. Učitelj mora djelovati u ulozi objektivnog i sustavnog promatrača kako bi se pronašla određena zbirka podataka na temelju kojih može poduzeti mjere djelovanja (Fernandez, 2017).

Rad učitelja tijekom procesa razvoda, ali i nakon, ne uključuje samo rad s djetetom, već i rad s roditeljima, suradnju s drugom djecom u razredu, ali i suradnju s drugim osobljem i stručnim suradnicima u školi (Bujišić, 2005).

Odnos prema roditeljima. Važno je da je učitelj obaviješten o promjenama nastalim u strukturi obitelji. Učitelj mora ostati neutralan, odnosno ne stajati na stranu nijednog roditelja, ali i upozoriti roditelje kako je dijete svjesnije situacije nego što se čini te da je potrebno da dijete sadrži pozitivno mišljenje o oba roditelja. Roditelji su u vrijeme razvoda često ranjivi i boje se osude društva, ali i učitelja svog djeteta, zbog toga je potrebno da osjete razumijevanje od strane učitelja. Neophodna je dobra komunikacija s oba roditelja. Oba roditelja moraju biti obaviještena o ocjenama, ponašanju djeteta i roditeljskim sastancima.

Odnos prema drugoj djeci u razredu. U školskim udžbenicima prevladava tradicionalan model obitelji koju čine biološki roditelji, djeca, bake, djedovi, uža i šira rodbina. U današnjem društvu taj tradicionalan model obitelji sve više se mijenja, stoga djecu treba upoznati i s tim, odnosno da postoje jednoroditeljske obitelji, ili rekonstruirane obitelji, koju čine majka/maćeha, otac/očuh, polubraća i polusestre. To se može izvesti igrom, u kojoj će svako dijete na svoju stranicu nalijepiti fotografije koje predstavljaju članove njihove obitelji, a potom ih predstaviti razredu i opisati, na taj način će djeca upoznati različite vrste obitelji. Posebnu pažnju treba obratiti na zadirkivanje ili ruganje među djecom i na to treba odmah reagirati i zaustaviti takvo ponašanje. Djecu treba naučiti da su sve obitelji jednako vrijedne bez obzira kakva bila njihova struktura.

„Učitelj koji kreira pozitivno ozračje, promiče toleranciju, razumijevanje, partnerstvo, suradnju, kooperativnost, kompromis, jednakost, uvažavanje, socijalno je kompetentna osoba. Sukladno tome, on razvija socijalnu kompetenciju svojih učenika jer njegov primjer učenici slijede i usvajaju“ (Valjan-Vukić, 2009:176).

6.1. Strategije za pomoć učiteljima u radu s djecom razvedenih roditelja

Iako je razvod uznemirujući i stresan događaj koji uvelike utječe na dijete, kako na socio-emocionalni razvoj, tako i na obrazovna postignuća, postoji nekoliko strategija koje učiteljima mogu pomoći u radu s djecom razvedenih roditelja kako bi im olakšali adaptaciju na novu situaciju, pa tako različiti autori ističu različite strategije koje mogu olakšati rad s djecom razvedenih roditelja.

„Budući da se škola kao sustav suočava s velikim brojem obitelji koje se pokušavaju nositi s promjenama do kojih je došlo razvodom, strategije intervencije moraju se osmisliti kako bi se zadovoljile potrebe ne samo pojedinačnih učenika koji su pogođeni ovim događajem, već i potrebama učitelja u učionici, ali i škole u cjelini“ (Sandoval, 2002:84).

Perry (2006; prema Anderson, 2006) ističe kako učitelji mogu pomoći djeci direktno i indirektno, tako da ostvare dobar odnos s roditeljima, ali i dobrom komunikacijom s ostalim vršnjacima u razredu. On navodi sljedeće savjete u radu s djecom razvedenih roditelja u razredu:

- Učitelj se treba svakom djetetu prilagoditi posebno, a posebice onom djetetu koje je prošlo gubitak. Potrebno je dobro obratiti pažnju na raspoloženje djeteta, njegovu komunikaciju, način igre, crteže. Što bolje učitelj razumije djetetove osjećaje, to će mu biti lakše utješiti ga i podržati ga.
- Svako dijete koje je doživjelo nekakav gubitak, bilo to razvod ili gubitak jednog od roditelja, treba se osjećati slobodnim izraziti svoje osjećaje i misli tek kada se osjeti spremnim za to, prisiljavanje na nešto moglo bi izazvati suprotan učinak kod djeteta.
- Ukoliko dijete osjeti nelagodu kod djeteta po pitanju teme razvoda moguće je da se neće osjetiti slobodnim izraziti svoje osjećaje.
- Vrlo je važno da učitelj odmah reagira na provokacije ili zadirkivanje vršnjaka djeteta čiji su roditelji rastavljeni.

Fletcher (2006) u svom članku pod nazivom *Pedeset načina na koji učitelji mogu podržati glas učenika* daje sljedeće savjete u radu s djecom rastavljenih roditelja:

- Iskreno razgovarajte s učenicima.
- Poštujte učenike.
- Budite dosljedni i jasni.
- Povežite se s ostalim odraslima, psiholozima, socijalnom službom, koji vam mogu pomoći.
- Tretirajte učenike kao pojedince.

Beekman (1986) navodi nekoliko strategija za koje smatra da mogu biti učinkovite u radu s djecom rastavljenih roditelja:

- Razgovarajte s učenicima o njihovim osjećajima.
- Omogućite djetetu privatnost ako ono to želi.
- Osigurajte stabilno okruženje.
- Održavajte dosljedna očekivanja i rutinu na koju je dijete naviklo.
- Informirajte roditelje o napretku djeteta ali i poteškoćama s kojima se susreće.
- Potaknite roditelje da budu iskreni i otvoreni sa svojom djecom.

Leon i Spengler (2005) smatraju kako su četiri elementa ključna da bi se izgradio uspješan odnos između škole i obitelji koji učeniku mogu pomoći da se lakše nose s razvodom roditelja u školskom okruženju, a to su pristup, stav, atmosfera i djelovanje. Autori navode kako „korištenje partnerskog modela uključuje dvosmjernu komunikaciju, uvažavanje obiteljske snage i uzajamno rješavanje problema.“ Učitelj mora prilagoditi svoj stav i pristup roditeljima, bez obzira koliko su roditelji uključeni u život djeteta, važno je da se uspostavi dobra veza između škole i obitelji kako bi što više koristila djetetu koje prolazi kroz razvod roditelja. Prema autorima, najbolja stvar koju učitelj može napraviti jest stvoriti ozračje u koje će biti dobrodošle sve vrste obitelji, izbjegavati moguće termine koje mogu biti uvredljivi za obitelj i ostvariti kvalitetnu komunikaciju s oba roditelja i uključiti roditelje u školske aktivnosti. S istim se slaže i Maleš (2012) ističući kako ne postoji idealna struktura obitelji te se smatra nepoželjnim nametati mišljenje da je određena struktura prihvatljivija ili bolja za kvalitetan rast i razvoj djeteta koji ponajviše ovisi o samim odnosima unutar pojedinih obitelji. Ispravnije je promovirati stajalište kako sva djeca unutar odgojno-obrazovnih ustanova trebaju biti na isti način prihvaćena bez obzira iz kakve obiteljske strukture dolaze.

Ujedno, djeci na razne načine treba pokazati da su dobrodošla te da učitelj uživa u radu s njima (Maleš, 2012).

Također i Green, McAlister i Metcalf (2013) ističu kako u učionici treba stvarati i održavati atmosferu otvorenosti i poštovanja prema netradicionalnim obiteljima. Roditelje treba poticati da prate napredak svoje djece, ali i da se povežu s ostalim roditeljima. Pored različitih strategija predviđenih za korištenje unutar učionice, istraživanja su pokazala kako je vrlo korisno u radu korištenje literature za pomoć djeci u suočavanju s problemima. Tu (1999; prema Anderson, 2006) navodi „kroz književnost djeca mogu percipirati kako su se i drugi susretali i rješavali probleme koji uzrokuju stres, tugu, strah i neizvjesnost, i ono što je najvažnije, uče kako se koristiti strategijama za rješavanje tih problema. Vrlo je poželjno poticanje učenika na čitanje fiktivne i nefiktivne literature koja se odnosi na razvod, tugu, gubitak i bijes.

Budući da dijete nije imalo kontrolu nad mnogim problemima vezanim uz razvod u školi se djetetu može pružiti mogućnost osobnog nadzora. Učitelji tako mogu koristiti načine na koje dijete može utjecati na postupke, aktivnosti i događaje u učionici. Primjerice, uključiti dijete u odabir rasporeda sjedenja, grupa, aktivnosti i domaćeg rada. Dodjeljivanje vodećih uloga djeci, povećat će im osjećaj osobne kontrole (Miller, Ryan i Morrison, 1999). S istim se slažu i Sammons i Lewis (2000) ističući kako dodjeljivanjem specifičnih zadatak i odgovornosti, učitelji mogu potaknuti djecu da se osjećaju korisno i kompetentno. Također, poželjna je primjena komunikacijskih vještina na probleme razvoda. Preporučuje se korištenje otvorenih pitanja na koje dijete može dati prošireni odgovor u kojem može izraziti svoje osjećaje umjesto da/ne pitanja, a time mu i učitelj može lakše pomoći u pokušaju rješenja problema (Miller, Ryan i Morrison, 1999). „Prije nego što prijedete na zaključke o djetetovim tjeskobama, aktivno potičite dijete da izrazi kako gleda na situaciju i pažljivo slušajte djetetovo stajalište“ (Sammons i Lewis, 2000:65). Green, McAllister i Metcalf (2013) navode kako dijete treba poticati da podijeli svoje osjećaje privatno ili u učionici. Najvažnije je saslušati učenika, ponekad nije potrebno pokušavati riješiti problem, već djetetu mnogo znači da ga odrasla osoba sluša i razumije, osim ako učitelj primijeti da dijete nailazi na psihološki problem, tada je potrebno kontaktirati školskog psihologa ili stručnog suradnika. Ali isto tako upozoravaju kako treba postaviti ograničenja da učenik ne sklizne u manipulativno ponašanje, koristeći razvod kao izgovor za neodgovornost ili loše ponašanje.

Istraživanje koje su 2014. proveli Mahony, Walsh, Lunn i Petriwsskyj pokazalo je kako učitelji najčešće s djecom rade na emocionalnoj podršci, jačajući im samopouzdanje i osjećaj vlastite vrijednosti koji su u toj situaciji narušeni. Što se tiče rada u školi, učitelji su se razilazili u mišljenjima. Dok su jedni zastupali mišljenje kako prema djeci koja prolaze kroz razvod roditelja trebaju biti popustljiviji, drugi su smatrali kako to nije potrebno te da ne trebaju biti popustljiviji prema djetetu zbog onoga što doživljava u obiteljskom domu te da treba imati određena očekivanja od djeteta. Također, svi učitelji su se složili kako je suradnja s roditeljima donijela lakše rezultate u radu s djetetom.

Djecu treba podučavati vještinama suočavanja s problemom, svako dijete će drugačije reagirati i različite stvari će djelovati na njega. Primjeri strategija suočavanja uključuju razgovor s učiteljem, razgovor s vršnjakom koji prolazi kroz isto ili neverbalne metode poput crtanja i pisanja. Neka djeca će možda osjećati potrebu da fizički reagiraju pa im može pomoći trčanje ili sportske aktivnosti, za učitelja je važno da prepozna što bi najbolje utjecalo na dijete (Miller, Ryan i Morrison, 1999).

Barr (1982; prema Ellington, 2003) iskazuje dječje stajalište u vezi strategija za pomoć djeci koja prolaze kroz razvod roditelja, pitajući djecu koja su prolazila razvod, kako bi im učitelj mogao pomoći. Djeca su odgovorila kako bi im godila dodatna pažnja učitelja, razumijevanje zbog sanjarenja tijekom sata, razumijevanje zbog čega su uzrujani kao i savjet za rješenje istog problema, te savjeti kako poboljšati školski uspjeh.

Benedek (1988) preporučuje da se djeci pomogne verbalizirati strah tražeći da opišu čega se boje. Da bi se ublažio dječji strah, potrebno je trajno uvjeravanje, a dosljedno i pouzdano ponašanje odraslih u djetetovu životu može umanjiti strah.

7. ULOGA ŠKOLE U RADU S DJECOM RAZVEDENIH RODITELJA

Suradnja škole i obitelji počiva na komunikaciji te na odnosima temeljenim na povjerenju. Potrebno je bolje upoznavanje obitelji i škole, koje bi u konačnici moglo dovesti da roditelji aktivno sudjeluju u radu škole, a sve na korist djece, ali i cjelokupne zajednice (Rosić, 2005).

Spreng (2004; prema Swan, 2007) vjeruje kako je razvod privatna stvar, pa iz tog razloga neki odgajatelji smatraju da intervencija u vezi s tim nije u domeni škole. Pitanje razvoda doista je privatno, što znači da učitelji i škola moraju biti oprezni kako reagiraju, ali budući da razvod utječe na dječje ponašanje u školi i školski uspjeh djeteta, to je nešto što ne mogu ignorirati.

Kada razvod ostavi prevelike posljedice na djetetu, i kada one s vremenom ne prestaju, a onemogućuju normalno djetetovo funkcioniranje i nošenje sa svakodnevnim obvezama, osim učiteljeve u suradnji s roditeljima potrebno je potražiti i pomoć drugih školskih službi. Pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i drugi stručnjaci su osobe koje trebaju stupiti u kontakt s roditeljima i ponuditi im potrebnu pomoć. Prije nego kontaktiraju roditelje, potrebno je biti siguran da je djetetu potrebna pomoć i drugih stručnjaka. U ovoj osjetljivoj situaciji nužno je biti oprezan jer o njoj ovisi daljnji tijek suradnje s roditeljima pa samim time i ispravne pomoći djetetu (Rosić, 2005).

„Budući da je škola strukturirano i predvidljivo mjesto, ima potencijal djetetu pružiti osjećaj sigurnosti koja mu nedostaje u obitelji“ (Benedek, 1988:210).

Rosić (2005) u svojoj knjizi *Odgaj, obitelj, škola* daje preporuke za rješavanje ovog problema:

- Ističe kako treba biti siguran da je djetetu potrebna stručna pomoć u školi ili izvan nje.
- Objasniti roditelju moguće uzroke i posljedice problema, te ga pripremiti na suradnju s ostalim suradnicima.
- Realno prikazati problem te ukazati roditelju na nužnost suradnje radi dobrobiti djeteta, sve to izbjegavajući stručne termine, koristeći svakodnevni jezik.
- Objasniti i upoznati roditelja s planom i programom kojim bi se pomoglo djetetu.
- Ne osuđivati roditelje ako se ne slažu s vama i ne pristaju na suradnju s drugim stručnjacima te nastojati izbjeći moguće konflikte ili svesti ih na minimalnu mjeru.

Swann (2017) navodi kako škola na dječje probleme može reagirati proaktivno i reaktivno.

Proaktivno. Proaktivno ponašanje uključuje djelovanje prije buduće situacije, umjesto reagiranja. Roditelji trebaju shvatiti da je škola zabrinuta za najbolje interese djeteta, te da škola želi surađivati s oba roditelja u dobrobiti djeteta. Roditeljima treba biti jasno stavljeno do znanja da je jedna od njihovih uloga informiranje škole o promjenama u obiteljskom domu. Reynolds (2011; prema Swann, 2017) navodi kako učitelji ako su svjesni tih promjena bolje su pripremljeni da uoče promjene u djetetovu ponašanju. Ovaj način može pomoći roditeljima da shvate koliko je važno dijeljenje informacija o djetetovim kućnim prilikama, ali ipak, malo je vjerojatno da će ovaj način biti dovoljan da olakša djeci. Međutim, neki roditelji nisu spremni dijeliti informacije iz svog privatnog života s učiteljima. Škole mogu primjerice koristiti lektire koje uključuju različit spektar obitelji. To pomaže djeci educirati se o različitim vrstama obitelji koje mogu imati njihovi prijatelji, ali i pomaže smanjenju osjećaja različitosti.

Reaktivno. Postoje brojni načini na koji škole mogu odgovoriti kad je u pitanju razdvajanje roditelja, ali kao što je prethodno spomenuto, različita djeca različito reagiraju, pa neće sve strategije biti jednako učinkovite za svu djecu. Učitelji moraju iskoristiti svoju profesionalnu prosudbu kako bi proveli strategije za koje smatraju da bi najbolje pomogle djetetu. Jedan od najjednostavnijih načina na koji učitelji mogu odgovoriti jest aktivno saslušati dijete. Djeca mogu biti preplavljena osjećajima i često mogu osjećati kao da im se svijet raspada. Mogućnost dijeljenja zabrinutosti s odraslom osobom može biti od velike pomoći za djecu. Francke (1983; prema Swann, 2017) ističe kako djeci može biti teško ponedjeljkom ili petkom, ostavljajući jednog roditelja u petak, a drugog u nedjelju. Zbog toga učitelji trebaju imati razumijevanje i osposobiti se da primjene suptilne promjene u ponašanju koje mogu upućivati na to da dijete ima 'loš dan'. Uz to, trebaju imati razumijevanja prema domaćim zadaćama, ali toliko da se dijete ne razlikuje previše od ostale djece.

Škole ne bi trebale ignorirati postojeći problem, već bi trebale podupirati učitelje, pružajući im potrebno osposobljavanje i edukaciju u suradnji s ostalim stručnjacima za rad s djecom razvedenih roditelja (Cottongim, 2002).

7.1. Kako roditelji, učitelji i školski savjetnici vide ulogu škole kao sustav potpore djeci razvedenih roditelja?

Constance Myers Cottongim 2002., provela je istraživanje u svrhu doktorske disertacije čija je svrha bila utvrditi kako roditelji, učitelji i školski savjetnici vide ulogu škole kao sustav potpore djeci razvedenih roditelja. Studija je istraživala mišljenja o intervenciji školskog osoblja u situaciji razvoda. Istraživanje je uključivalo 20 roditelja, 20 učitelja i 8 školskih savjetnika te je provedeno putem intervjua.

7.1.1. Pogled roditelja

Od 20 roditelja, 14 su bile majke, a 6 očevi. Raspon godina bio je od 20 do 48 godina. Roditelji su bili različitih zanimanja, poput medicinski radnika, bankara, profesora, električara i slično. Godine koje su proveli u braku sa svojim partnerima kretale su se od 1 godine pa sve do 20 godina braka.

Iz razgovora s roditeljima proizašle su 4 glavne teme. Prva tema o kojoj se razgovaralo s roditeljima bilo je informiranje škole i učitelja o razvodu i dali bi roditelji trebalo obavijestiti školu o tome ili ne. Svi intervjuirani roditelji izjasnili su svoje stavove o toj temi. Druga tema utvrdila je da su roditelji vidjeli učitelja u različitim ulogama u učionici, pa tako i onoj emocionalne potpore njihovoj djeci. Kako su intervjui odmicali, uvedena je tema školskog savjetnika u radu s njihovom djecom te smatraju li ga pozitivnim ili negativnim utjecajem na djecu. Posljednja, četvrta tema, bila je mišljenje roditelja o tome smatraju li jesu li školski savjetnici dovoljno educirani za rad s djecom razvedenih roditelja i jesu li i sami razgovarali sa savjetnicima o toj temi. Svih 20 roditelja bilo je jednoglasno u odgovoru, istakli su kako vjeruju da su savjetnici formalno obučeni za intervenciju u slučaju razvoda te da im je bilo ugodno u razgovoru sa savjetnikom, također su naznačili da im je bilo ugodno i da djeca razgovaraju sa savjetnikom.

U vezi prve teme o informiranju škole i učitelja o razvodu braka 15 od 20 roditelja odgovorilo je da su obavijestili osnovnu školu svoga djeteta da prolaze kroz proces razvoda. Razlozi su bili različiti. Neki su htjeli da škola bude spremna pomoći djetetu ako se pojave problemi u ponašanju jer su shvatili da razvod može biti stresno razdoblje za dijete. Petorica roditelja obratilo se školi za pomoć zbog problema u kući. Primjerice, jedan otac je smatrao kako nije dovoljno uključen u život svoga djeteta jer je majka dobila skrbništvo nad djetetom. Druga majka smatrala je da učiteljica treba znati kako se dijete svakodnevno suočava s pozivima

napasnog oca i da zbog toga dijete postaje nervozno. S druge strana jedna majka je htjela da učiteljica bude upoznata sa situacijom kako otac ne bi došao po dijete i odveo ga. Neki roditelji su htjeli ne samo pomoć koju učitelj može pružiti djetetu, već su htjeli savjete koji njima kao roditeljima mogu pomoći u radu s djecom izvan škole. Suprotno ovim roditeljima, petero roditelja izjavilo je da nisu obavijestili školu o razvodu. Jedan otac je izjavio kako je smatrao ako dijete želi da učitelj zna za razvod da bi samo obavijestilo učitelja, dok druga majka navodi kako nije smatrala da je potrebno da škola zna za razvod braka. Roditeljima se također postavilo pitanje da daju nekoliko savjeta za koje smatraju da bi mogli pomoći u radu s djecom koja prolaze kroz razvod roditelji. Roditelji su naveli kako bi učitelj trebao pružiti emocionalnu potporu djetetu ako vide da mu je potrebna i da trebaju pratiti djetetovo ponašanje i ako primijete promjene obavijestiti roditelji, dok su neki izjavili kako smatraju da su učitelji preopterećeni jer u društvo ima sve više samohranih roditelja, problematične djece, a od učitelja se puno očekuje. Još neki savjeti su uključivali rad u malim grupama, individualno savjetovanje, održavanje satova za roditelje i savjetovanje.

7.1.2. Pogled učitelja

U provedenom istraživanju sudjelovalo je i 20 učitelja. Učitelji koji su odabrani za sudjelovanje u intervjuu imali su minimalno pet godina radnog iskustva u školi. Prva tema o kojoj se razgovaralo s učiteljima je mišljenje tko bi trebao raditi s djecom koja prolaze kroz razvod roditelja. Osam intervjuiranih učitelja je odgovorilo kako je njihov zadatak isključivo edukacija djece, a ne rad s djecom i rješavanje njihovih poteškoća, smatrali su da je to posao školskog savjetnika. Dvanaest učitelja s kojima je obavljen razgovor smatra kako je njihova odgovornost raditi s djetetom, ne samo akademski već i emocionalno. Smatraju kako djeca provode s njima sedam ili osam sati dnevno, gotovo polovicu svoga dana, a često je škola jedino mjesto na koje mogu pobjeći od problema s kojima se suočavaju u obitelji. Zbog toga smatraju da učitelji trebaju posvetiti više pažnje, saslušati ga i pomoći mu u prihvaćanju obiteljske situacije. Druga tema odnosila se na strategije koje učitelji koriste u radu s djecom razvedenih roditelja. Složili su se kako starija djeca, u četvrtom ili petom razredu žele više razgovarati i iskazati svoje mišljenje i osjećaje, dok se mlađa djeca često ne znaju izraziti i traže više emocionalne potpore, više pažnje i zagrljaja. Učitelji su najviše isticali kako djetetu daju dodatno vrijeme za određene zadatke, druže se nasamo s djetetom, ohrabruju i potiču dijete te po potrebi upućuju na razgovor školskom savjetniku. Svi intervjuirani učitelji izjavili su kako smatraju da je rad djeteta sa školskim savjetnikom izrazito koristan jer su oni posebno

osposobljeni za bavljenje razvodom. Učitelji su se složili kako im savjetnici najviše koriste u radu u učionici s djecom jer se mogu posvetiti djetetu.

7.1.3. Pogled školskog savjetnika

U istraživanju je sudjelovalo 8 školskih savjetnika. Prva tema razgovora sa savjetnicima bila je obuka za rad s djecom razvedenih roditelja. Savjetnici su istaknuli kako su tijekom karijere stekli neke informacije koje su doprinijele njihovoj edukaciji u radu s djecom koja prolaze kroz proces razvoda roditelja. Iako su spominjali edukaciju kroz različite udžbenike, iskustva i radionice, niti jedan od osam savjetnika nije imao nikakvu specifičnu ili formalnu obuku za rad s djecom razvedenih roditelja. Nekoliko savjetnika navelo je kako su iskustvo stekli kroz program magisterija, dok su neki istaknuli kako su jedina edukacija o radu s djecom razvedenih roditelja bili seminari i radionice na tu temu, ali ne i formalno stručno osposobljavanje. Većina ih se složila kako je njihova odgovornost rad s djecom koja prolaze kroz razvod roditelja, jer je akademski uspjeh svakog učenika važan razlog za intervenciju učitelja i savjetnika.

Savjetnici su naveli kako je najčešća metoda koju su koristili u radu s djecom rad u malim grupama jer tada djeca mogu učiti jedna od drugih, također shvaćaju da nisu sami u onom što prolaze i da se i druga djeca suočavaju s takvim teškoćama. Druga strategija kojom se koriste je razgovor s djetetom i roditeljem, djeci je ponekad teško razgovarati samo s roditeljem jer se boje da roditelji možda neće razumjeti kako se osjećaju, zbog toga im pomaže treća neutralna osoba koja bi im pomogla u komunikaciji. Kao najveću zapreku u radu s djecom, savjetnici suglasno naglašavaju, nedostatak vremena. Zbog povećanog obima rastava koji raste, smatraju da nemaju dovoljno vremena posvetiti se svoj djeci onoliko koliko smatraju da je potrebno.

8. SURADNJA RODITELJA, UČITELJA I ŠKOLE

Obitelj je primarna odgojna sredina u kojoj dijete razvija svoju osobnost, stavove i uvjerenja. Druga najvažnija odgojna sredina za dijete jest škola. Većinu svoga dana, dijete provede u školi, u radu s učiteljem, a po potrebi i s ostalim stručnim djelatnicima u školi. Zbog toga je od iznimne važnosti kvalitetna suradnja učitelja, roditelja i ostalih djelatnika škole, pogotovo u osjetljivoj situaciji kao što je razvod roditelja. Cilj kvalitetne suradnje roditelja, učitelja i škole treba biti opće dobro djeteta. „Kako dijete odrasta, utjecaj obitelji se smanjuje, a utjecaj odgojno-obrazovnih ustanova povećava, no tijekom čitavog života obitelj ostaje osnovna društvena grupa u kojoj dijete živi i funkcionira“ (Dekanić, 2017:3). Iako u našem društvu mnogi još uvijek smatraju da je uloga obitelji odgoj djeteta, a uloga škole isključivo obrazovna, činjenica je da ove dvije varijable ovise jedna o drugoj. Zbog toga je kvalitetna suradnja obitelji i škole imperativ uspješnog odgoja djeteta.

Razvijanje partnerstva koje će uključivati obitelj, školu i zajednicu treba biti zajednički interes svih dionika društva koji će ustrajati u izgradnji uvjeta koji će omogućiti mladima da se ne nalaze unutar neorganiziranog i nesigurnog prostora. Suradnički odnos škole i obitelji je prvenstveno u svrhu kvalitetnijeg razvoja djece i mladih, ali nisu samo djeca i mladi u dobitku već sve navedene strane koje rastu unutar ovakvog odnosa i suradnje (Kranželić, Ferić Šlehan, 2008). Iz kvalitetne suradnje svi njeni sudionici profitiraju. Dijete jača osjećaj vlastite vrijednosti kada vidi kako učitelj poštuje njegove roditelje. Roditelji postaju svjesniji svojih roditeljskih dužnosti, a od učitelja dobivaju stručne savjete kako pomoći djetetu, dok učitelji dobivaju povratnu informaciju o vlastitom radu (Dekanić, 2017).

„Brižno okruženje je ono koje promiče suradnju između škole i obitelji pružanjem odgovarajuće brige o djeci, osiguravanjem malih razreda kako bi se svakom djetetu moglo pristupiti što više individualno, i aktivnim uključivanjem roditelja u razvoju i obrazovanju djece. Učitelji moraju surađivati s roditeljima preuzimajući odgovornost za dječji socijalni, emocionalni, tjelesni, kognitivni i kulturni razvoj, pružajući im priliku da razvijaju svoje vještine i postaju obrazovani građani“ (Berger, Riojas-Cortez, 2014:3).

Slaba potpora učitelja može dovesti do neželjenih ponašanja koji često rezultiraju socijalnom izoliranošću pojedinca. Zbog toga je važno utemeljiti novi pristup unutar škole koji će osnažiti zajedništvo i pripadnost djeteta unutar obitelji i okoline te će biti zasnovan na jačanju zaštitnih čimbenika i smanjenju rizičnih čimbenika. U takvim okvirima, škola treba biti

mjesto gdje će djeca imati pozitivan odnos s nastavnicima te će razvijati pozitivan odnos prema školi. Ujedno, unutar škole treba biti jasno definirana odgovornost i školska pravila ponašanja. Jačanje zaštitnih čimbenika doprinosi osnaživanju te kvalitetnom rastu i razvoju djece, lakše se odupiru raznim pritiscima iz okoline, kao i svakodnevnim izazovima s kojim se susreću. Vodeći računa o svakom učeniku i njegovim sposobnostima škola treba postati mjesto koje će omogućiti svim pojedincima da se razvijaju u onom smjeru s obzirom na njihove osobne mogućnosti potičući prosocijalno ponašanje i razvijajući empatiju te kontrolu emocija (Meščić-Blažević, 2007).

„Da bi surađivali, obitelj i škola moraju stalno komunicirati, uspostavljati ravnopravne suradničke odnose, moraju se što bolje upoznati i razraditi metodiku odgojnih postupaka. Samo će na taj način odgoj djece biti neupitan i učinkovit – na sreću same djece, roditelja, škole i društva“ (Zloković, Rosić, 2003:14).

Suradnička komunikacija je osnova za zajednički rad roditelja, odgojitelja i učitelja. Kvalitetno uspostavljenom suradničkom komunikacijom između navedenih sudionika odgoja uspostaviti će se učinkoviti rad koji će rezultirati ostvarivanjem ranije postavljenih zajedničkih ciljeva koji će se temeljiti na dobrobiti djece (Zloković, Rosić, 2003). Efikasna suradnja obitelji i škole pruža praćenje rada i napretka učenika, lakše se uočavaju moguće poteškoće te se samim time može pravovremeno reagirati, sve u cilju bolje socijalne i emocionalne adaptacije djeteta (Brajša-Žganec, Slaviček, 2014). Rosić i Zloković (2003) ističu kako je važno da roditelji ne umanjuju autoritet učitelja, kao ni učitelj roditelja, već da međusobno jačaju svoje autoritete.

Da bi se ostvarila suradnja s roditeljima i da bi roditelji sudjelovali u različitim školskim aktivnostima, potrebna je otvorenost za suradnju svih školskih djelatnika, ne samo učitelja već i ravnatelja, pedagoga i školskog psihologa. Također, nužno je da škola i njen kolektiv pruže potporu nastavnicima kao stručnim osobama koje teže i iniciraju suradnju s roditeljima kroz različite aktivnosti (Kosić, 2009).

Kao profesionalci učitelji se moraju neprestano usavršavati svoja znanja i unaprjeđivati svoje vještine vezane za pedagošku stručnost kako bi lakše pronalazili načine za povezivanje s roditeljima (Kosić, 2009).

Roditelji i učitelji najčešće surađuju putem individualnih informacija ili roditeljskih sastanaka. Na individualnim informacijama učitelj komunicira s jednim ili s oba roditelja. Roditelji

dobivaju podatke o radu i napretku djeteta u školi, ali i djetetovu ponašanju, dok učitelji dobivaju bolji uvid u obiteljske okolnosti djeteta. Razgovor o privatnim obiteljskim poteškoćama, možda se čini neprimjerenim, ali uvelike može biti koristan učitelju u daljnjem radu s djetetom (Dekanić, 2007). Lipnickey (2011) preporučuje kako učitelj treba surađivati s oba roditelja. Oba roditelja treba potaknuti da sudjeluju na roditeljskim sastancima, priredbama i sličnim događajima kako bi dobili istodobno identične informacije. Tako upravljajući komunikacijom roditelja, škole mogu ukloniti djeci dio stresa. S druge strane, Sammons (2000) tvrdi kako bi se informacije za roditelje trebale održavati pojedinačno. Sandoval (2002) naglašava kako su brojna istraživanja pokazala da je izuzetno važno za djetetovu lakšu prilagodbu na razvod roditelja suradnja s oba roditelja, što znači da je od velike važnosti uključiti u suradnju sa školom i roditelja koji nema skrbništvo nad djetetom.

Dvije su najčešće vrste suradnje obitelji i škole. Tradicionalno orijentirana i partnerski orijentirana suradnja (Škutor, 2014).

Kod tradicionalno orijentirane suradnje, uloga škole je isključivo obrazovna. Roditelji prepuštaju uloga obrazovanja učiteljima, a njihova uključenost je minimalna. Suradnja s roditeljima nije česta, osim u slučaju nužne potrebe na zahtjev učitelja. Partnerska orijentacija upozorava na važnost suradnje roditelja i škole, u obrazovnom smislu ali i u socijalnom. Obje strane, i obitelj i škola prihvaćaju odgovornost za obrazovanje djece, a roditelji puno više sudjeluju u svim aspektima školovanja kroz zajednički dogovor, osmišljavanjem odgojnih planova i ciljeva (Škutor, 2014).

Istraživanje koje su 2010. proveli Pahić, Vizek-Vidović i Miljević-Ridički imalo je za cilj ispitati valjanost odnosa između škole i obitelji te prevladava li tradicionalno ili partnersko orijentiran odnos. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1122 roditelja u 30 osnovnih škola na razini Hrvatske. Rezultati su pokazali kako još uvijek dominira tradicionalno orijentiran odnos što znači da učitelji i škola sami određuju odgojno-obrazovne ciljeve, a suradnja s roditeljima provodi se uglavnom kada je nužna, ako je neki problem u pitanju i na zahtjev učitelja. „Dakle, u cilju ostvarivanja partnerskog odnosa između roditelja i nastavnika nije nužno samo da nastavnici budu ti koji će pronaći adekvatan način komuniciranja i zbližavanja s roditeljima, već je od velike važnosti da i sami roditelji usavršavaju sebe i svoje znanje vezano za pedagošku kompetentnost jer tek tada, kada obje strane daju svoj doprinos, možemo govoriti o ostvarivanju obostranog i ravnopravnog partnerstva roditelja i nastavnika, a time i cijele škole“ (Kosić, 2009:231).

Manassa (2019) ističe kako prvih nekoliko roditeljskih sastanaka i informacija nakon razvoda može biti neugodno, ali naglašava kako je važno tijekom razvoda obavijestiti učitelja da se razvod događa. Također, roditelji bi se trebali truditi ne govoriti negativno o bivšem partneru kako bi učitelj mogao zadržati neutralan stav o roditeljima. Manassa smatra kako bi poželjno bilo ako je to moguće da roditelji zajedno prisustvuju roditeljskim sastancima i informacijama, kako jedan od roditelja ne bi dobivao informacije o radu i napretku djeteta "iz druge ruke". Učitelj se mora posebno posvetiti zabrinutostima oba roditelja. Jednom od nedostataka samostalnog odlaska Manassa ističe kako bi dijete moglo iskoristiti greške u komunikaciji u svoju korist, ili barem ono što doživljava kao prednost. Neki razvedeni roditelji toliko su neskloni razgovoru s bivšim supružnikom da ovisе o djetetu koje će komunicirati umjesto njih. To omogućuje djetetu da možda "zaboravi" neke važne detalje razgovora. Zbog svega navedenoga, poželjno je da oba roditelja što više surađuju s učiteljem u svrhu dobrobiti djeteta.

„Samo usklađeno zajedničko djelovanje roditelja i učitelja, ista odgojna usmjerenost školskog i obiteljskog djelovanja mogu dati vrijedne rezultate kako u obrazovanju, tako i u odgoju učenika“ (Rosić, 2005:192).

Od dobre suradnje između škole i roditelja svi imaju koristi, djeca, roditelji, učitelji i sama škola kao ustanova. Kada dijete vidi da učitelj i ostali poštuju njegove roditelje, dijete jače osjeća vlastite vrijednosti i samopouzdanje. Roditelji od učitelja uče kao od stručnjaka koji im može pomoći unaprijediti svoja znanja o odgoju i razvoju djeteta. Učitelji razmjenu informacija s roditeljima također stječu nova znanja jer svako dijete ima različite potrebe, a sama ustanova na razne načine može profitirati od suradnje s roditeljima jer suradnja dovodi do raznolikosti i veće kvalitete rada u ustanovi (Rosić, 2005).

9. ZAKLJUČAK

Cilj ovog diplomskog rada bio je koristeći dostupnu literaturu, istražiti utjecaj razvoda braka roditelja na dijete, na njegovu socijalnu i emocionalnu prilagodbu, ali prvenstveno na akademski uspjeh djeteta, te način na koji učitelji i škola kao odgojno obrazovna ustanova mogu pomoći djetetu na prilagodbu na razvod roditelja, ali i važnost suradnje između roditelja, učitelja i škole.

S obzirom da je razvod težak proces kroz koji prolazi cijela obitelj, najugroženiji su ipak oni najmlađi. Zbog toga je iznimno važno da dijete osjeti potporu svoje okoline, pa tako i učitelja, koji djetetu može biti velika potpora tijekom tog stresnog perioda kao neutralna konstanta u djetetovu životu što djetetu može pružiti osjećaj sigurnosti koji je djetetu u tom trenutku najpotrebniji.

Iskrena komunikacija i razumijevanje između djeteta i učitelja, kao i učitelja i roditelja pokazala se ključnom u prilagodbi djeteta na razvod. Nužna je informiranost učitelja o djetetovoj obiteljskoj situaciji kako bi učitelj zajedno s ostalim stručnim školskim osobljem mogao pronaći odgovarajuće načine pomoći djetetu ukoliko mu je potrebna. Isto tako, potrebno je i da su roditelji upoznati sa situacijom u školi kako bi odgojno obrazovni ciljevi mogli biti uspješno realizirani.

Istraživanjem literature i različitih istraživanja koja su provedena pokazano je kako su svaki razvod i njegove okolnosti različiti, isto kao što je i svako dijete različito pa će na različit način prihvatiti novonastalu situaciju. Iz tog razloga teško je generalizirati kakve će posljedice razvod roditelja ostaviti na djetetu, koje su ipak češće negativne nego pozitivne.

Ipak, u praksi se ponekad javlja problem za pomoć djeci razvedenih roditelja iz razloga nedovoljne educiranosti učitelja o razvodu braka te mišljenje da je razvod isključivo privatna obiteljska stvar u koju se nitko ne bi trebao miješati te se intervencije osobe koja nije član obitelji smatra neprimjerenom.

Veći broj literature na hrvatskom jeziku za obrađenu temu, te izrada priručnika s uputama za učitelje i ostalo školsko osoblje uvelike bi olakšala rad s djecom razvedenih roditelja, kao i veći broj istraživanja na razini Hrvatske kako bi se dobio uvid u stvarno stanje u hrvatskim školama koliko i kako učitelji u praksi pomažu djeci u prilagodbi na razvod roditelja.

10. LITERATURA

Ahrons, C.R. (1994). *The good divorce: Keeping your family together when your marriage comes apart*. New York: Harper Collins.

Amato, P. (1993). Children's Adjustment to Divorce: Theories, Hypothesis, and Empirical Support. *Journal of Marriage and Family*. 55(1). 23-38. Dostupno na: https://www.jstor.org/stable/352954?seq=1#metadata_info_tab_contents (15.10.2020.)

Amato, P. (2000). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*. 15(3) 355-370. Dostupno na: <https://psycnet.apa.org/buy/2001-11319-001> (2.10.2020.)

Amato, P. (2005). The Impact Of Family Formation Change on the Cognitive, Social, and Emotional Well-Being of the Next Generation. *The Future Of Child*. 15(2). 75-96. Dostupno na: https://www.jstor.org/stable/3556564?seq=1#metadata_info_tab_contents (15.10.2020)

Anderson, K. J, (2006). *The Effect of Teacher Support on Students from Divorced Families*. Master thesis. New York: State University Of New York.

Aračić, P. (2015). Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji: Njihova opterećenja i njihovi brakovi i obitelj. *Crkva u svijetu*. 50(2). 237-251. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/141341> (14.10.2020.)

Arambašić, L., Profaca. B. (2009.) Traumatski događaji i trauma kod djece i mladih. *Klinička psihologija*. 2(1-2). 53-73. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/158461> (22.12.2020.)

Arkes, J. (2015). The Temporal Effects of Divorces and Separations on Children's Academic Achievement and Problem Behaviour. *Journal of Divorce and Remarriage*. 56(1). 25-42. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4286357> (22.10.2020.)

Barr, D. (1982). *Cought in the Crossfire: Children of divorce*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House.

Beekman, N. (1986). *Helping Children Cope With Divorce: The School Counselor's Role*. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED279992.pdf>

Berger, H.E., Riojas-Cortez.,M. (2014). *Parents as Partners in Education - Families and Schools Working Together*. Essex: Pearson

- Brajša-Žganec, A., Slaviček, M. (2014). Obitelj i škola: utjecaj obiteljskog sustava na funkcioniranje djeteta u školi. U: Brajša-Žganec, A. Lopžić, J., Penezić, Z. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. (149-170). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Benedek, E. (1988). *How to help your children overcome your divorce*. New York: New York Market Press.
- Bujišić, G. (2005). *Dijete i Kriza*. Zagreb: Golden marketing.
- Buljan-Flander, G., Štimac, D., Ćorić-Špoljar, R. (2013). Podrška obitelji i prijatelja kao čimbenik prilagodbe djeteta na razvod roditelja. *Klinička psihologija*. 6(1-2). 63-77. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=246924 (5.12.2020.)
- Buljan-Flander, G., Jelić-Tuščić, S., Matešković, D. (2014). Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. U: Brajša-Žganec, A. Lopžić, J., Penezić, Z. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. (149-170). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Buljan-Flander, G., Zarevski, P. (2010). *Moji roditelji se razvode*. Zagreb: Markom.
- Carlile, C (2012). How Teachers Can Help Ease the Pain: Children of Divorce. *Childhood Education*. 67(4) 232-234. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00094056.1991.10520800> (1.12.2020.)
- Cottongim-Myres, C. (2002). *The School's Role as a Support System for Children of Parental Divorce*. Doctoral Thesis. Tennessee: East Tennessee State University
- Crnković, A. (2018). *Suvremene obitelji*. Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Čavorović-Gabor, B., (2008). Razvod braka roditelja i simptomi traume kod djece. *Ljetopis socijalnog rada*. 15(1). 69-91. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/23099> (15.10.2020.)
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing.
- Dekanić, M. (2017). *Suradnja obitelji i škole*. Završni rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek.
- Ellington, C. (2003). *Effects of Divorce on Children and Ways Schools Can Offer Support*. Master thesis. Cedarville: Cedarville University.

Fletcher, A. (2006). *50 Ways Adults Can Engage Student Voice*. Dostupno na: <https://adamfletcher.net/wp-content/uploads/2013/04/50-Ways-Adults-Can-Engage-Student-Voice.pdf> (1.12.2020.)

Francke, L.B. (1983). *Growing up divorced*. New York. Simon and Schuster.

Fernandez, A. (2017). *Quando i genitori si separano e i bambini manifestano i loro disagi a scuola. L'intervento degli insegnanti*. Tesi di bachelor. Scuola universitaria professionale della Svizzera italiana.

Gazilj, I. (2015). *Uloga obitelji u poticanju razvoja djeteta*. Završni rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci

Green, K., McAllister, M., Metcalf, S., (2013). *Divorce: Recommendations for teachers and parents*. Dostupno na: <https://www.education.udel.edu/wp-content/uploads/2013/01/Divorce.pdf> (5.12.2020.)

Grozđanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*. 7(2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/3730> (10.10.2020)

Heizman, C., Freiland, F. (1977). How children react to parent's divorce. *Conciliation Court's Review*, 19, 29-36.

Holinka, H. (2019). *Suradnja roditelja i budućih učitelja razredne nastave*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu

Jurković, G. (2017). *Definiranje obitelji u suvremenom kontekstu*. Završni rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek.

Kardum, T. (2015). *Utjecaj razvoda roditelja na ponašanje djeteta*. Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Krčmar, B. (2012). *Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu*. Dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/problematika-jednoroditeljskih-obitelji-u-suvremenom-drustvu.html> (1.10.2020.)

- Kranželić, V., Ferić-Šlehan, M. (2008). Kvaliteta školskog okruženja u percepciji roditelja: Temelj partnerstva škole-obitelj-zajednice. *Kriminologija & Socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*. 16(2). 29-45. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=145900 (2.12.2020.)
- Kosić, A. (2009). Roditelji i nastavnici-partneri u unapređivanju odgojno-obrazovnog procesa u osnovnoj školi. *Život i škola*. 22(55). 227-234. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=73545 (9.12.2020.)
- Leon, K., Spengler, L. (2005). *Helping Children Adjust to Divorce: A Guide for Teachers*. Dostupno na: <https://extension.missouri.edu/publications/gh6611> (28.10.2020.)
- Lipnickey, S. (2001). Between Two Homes. *American School Board Journal*. 46-47.
- Mahony, L., Walsh, K., Lunn, J., Petriwskyj. (2014). Teachers Facilitating Support for Young Children Experiencing Parental Separation and Divorce. *Journal of Child and Family Studies*.
- Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenom društvu. *Dijete, vrtić, obitelj*. 18(67) 13-15. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/124015> (12.10.2020.)
- Manassa, L. (2019). *Should You and Your Ex-spouse Attend the Parent-Teacher Conference After Divorce ?*. Dostupno na: <https://www.divorcemag.com/articles/parent-teacher-conference-after-divorce> (7.12.2020.)
- Meščić, Blažević, M. (2012). Pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju adolescenata. *Pedagogijska istraživanja*. 4(2). 301-306. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174852 (1.12.2020.)
- Miller, P., Ryan, P., Morrison, W. (1999). Practical strategies for helping children of divorce in today's classroom. *Childhood education*. 219-232.
- Odenweller, B. (2014). *Does Parental Divorce Have an Affect on a Child's Education?* Master thesis. Massachusetts: Bridgewater State University.
- Ogris, I. (2016). Utjecaj obiteljskog odgoja na razvoj djeteta. Petrinja: Sveučilište u Zagrebu.

Pahić, T., Miljević-Ridički, R., Vizek-Vidović, V. (2010). Uključenost roditelja u život škole: Percepcija roditelja opće populacije i predstavnika roditelja u školskim tijelima. *Odgojne znanosti*. 12(2). 329-346. Dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=101919 (5.12.2020.)

Pavlović, M. (2018). *Karakteristike i potrebe članova jednoroditeljskih obitelji: Perspektiva stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Peranić, B. (2017). *Zapažanje učitelja o promjenama u ponašanju djece razvedenih roditelja*. Završni rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

Perry, B. (2006). *Children and loss*. Dostupno na:

http://teacher.scholastic.com/professional/bruceperry/death_and_loss.htm (21.10.2020.)

Petroci, V., Lacković, Lj., Maleš, D. (2012.). *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Obiteljski centar grada Zagreba.

Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Rečić, M. (2006). *Obilježja dobrog obiteljskog odgoja*. Đakovo: Tempo.

Reynolds, L.R. (2011). *Parenting Through Divorce, helping your children thrive during and after your divorce.*, New York: Skyhorse publishing.

Rosić, V., Mušanović, M. (1997). *Opća pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci

Rosić, V., Zloković, J. (2003). *Modeli suradnje obitelji i škole*. Đakovo: Tempo.

Rosić, V. (2005). *Odgoj-obitelj-škola*. Rijeka: Naklada Žagar.

Sammons, W.A., Lewis, J. (2000). What Schools Are Doing To Help The Children of Divorce. *Young Children*. 55(5). 64-65. Dostupno na:

https://scholar.google.hr/scholar?q=sammons+i+lewis+2000&hl=hr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar (2.12.2020.)

Sandoval, J. (2002). *Handbook of Crisis, Counseling, Intervention, and Prevention in the Schools*. New Jersey: Routledge. Dostupno na: <https://www.questia.com/library/104912653/handbook-of-crisis-counseling-intervention-and-prevention>

Schmidt, L. (2019). *15 Behaviours to Look out for in Children During and After Divorce*. Dostupno na: <https://www.divorcemag.com/blog/15-children-behaviors-to-look-out-for-during-and-after-divorce> (20.10.2020.)

Spreng, J.E. (2004). *Abortion and Divorce Law in Ireland*. North Carolina: McFarland and Company.

Stevenson, M., Black, K., (2018). *How Divorce Affects Offspring: A Research Approach*. New York: Routledge. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=ZimNDwAAQBAJ&pg=PT49&lpg=PT49&dq=cooperation+school+and+divorce+parents&source=bl&ots=W2-XJuxdsx&sig=ACfU3U0fX0atJrTb5vH7k97wc_DsnM41aQ&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwivv7m_5b3pAhVxBhAIHf3cCUwQ6AEwBHoECAoQAQ#v=onepage&q=cooperation%20school%20and%20divorce%20parents&f=false

Svilar-Blažinić, D. (2014). Partnerski odnosi, obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu. U: Brajša-Žganec, A. Lopižić, J., Penezić, Z. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. (23-43). Jastrebarsko: Naklada Slap.

Swann, J. (2017). Separation and divorce in the primary school: A critical consideration of the nature, incidence and impact on children, and possible school responses, both proactive and reactive. *The STeP Journal*. 4(3). Dostupno na: <https://ojs.cumbria.ac.uk/index.php/step/article/view/416> (14.12.2020.)

Škutor, M. (2014). Partnerstvo škole i obitelji-temelj dječjeg uspjeha. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*. 154(3). 209-222. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138844> (5.12.2020.)

Štifter, A., Mihalj, M., Rajhvan-Bulat, L., Vuković, S., (2016). Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*. 23(2) 275-297 Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=254603 (8.10.2020.)

Trdina, S. (2016). *Utjecaj razvoda roditelja na djetetovo ponašanje i njegov razvoj*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Valjan-Vukić, V. (2009). Obitelj i škola-temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra Iadertina*. 4(1). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/50946> (10.10.2020.)

Vulinović-Mijić, I., Kmetović-Prkačin, K. (2017). *Vodič kroz razvod braka, Psihološko-pravni priručnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Wallerstein, J.S., Kelly, J.B. (1980). *Surviving the Breakup: How children and parents cope with divorce*. New York: Basic Books.

Wallerstein, J., Blakeslee, S. (2006). *A što s djecom ? Odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda*. Zagreb: Planetopija.

Martina Buterin

Domovinska ulica 41, Paljuv

martina.buterin7@gmail.com

ŽIVOTOPIS

IME/ PREZIME :Martina Buterin

ADRESA : Domovinska ulica 41, Paljuv

23312 Novigrad

TELEFONSKI / MOBILNI BROJ : 023/ 657-658 , 092 105 8297

E-MAIL : martina.buterin7@gmail.com

DRŽAVLJANSTVO : Hrvatsko

DATUM / MJESTO ROĐENJA : 28.travnja 1996. , Zadar

SPOL : Ženski

OBRAZOVANJE : rujan 2011.- lipanj 2015. - Gimnazija Jurja Barakovića

Listopad 2015- Prosinac 2020. Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja –
odsjek za razrednu nastavu

JEZICI :

Materinski jezik: Hrvatski

Ostali jezici : Engleski (12 godina učenja + 1 godina na fakultetu)

Talijanski (9 godina učenja)

Latinski (2 godine)

DOSADAŠNJE RADNO ISKUSTVO:

- Dekra d.o.o (lipanj 2019.-danas)
promotor L'Oréal Luxe kozmetike (Lancome, Armani, Yves Saint Laurent, Biotherm)
- S.Oliver Black label d.o.o (rujan 2018.- danas)
prodavač
- S.Oliver d.o.o (listopad 2017.-lipanj 2018.)
prodavač

- ZARA d.o.o (srpanj 2016-listopad 2016.)

RAČUNALNE SPOSOBNOSTI:

Vrlo dobro znanje Microsoft Office paketa, poznavanje rada u grafičkim programima PhotoShop i Paint Shop Pro. Površno znanje izrade Web stranica.

OSTALE SPOSOBNOSTI:

Vozačka dozvola B kategorije.